

פרק ט

איפור מחיקת השם

א. המוחק אחד משמות הקודש שאינם נמחקים^(א) עובר בלאו, דכתיב (דברים יב, ג-ד): "ואבדתם את שמם ... לא תעשון כן לה' אלקיכם" ולוקה עליו מן התורה^(ב). ויש אומרים שעובר אף על עשה דכתיב (שם יא, כ) "את ה' אלקיך תירא"^(ג).

ב. אף אם היה השם כתוב שלא במקומו כגון על כלי^(ד) או על בשרו אסור

א. ראה להלן סעיף י' אלו הם שמות הקודש שאינם נמחקים. וראה עוד בסמוך ס"ג דאיסור זה הוא אף אם מוחק או מקלקל אות אחת מהשם, וע"ע ס"ד ובהערות בפלוגתא הפוסקים לענין מחיקת מקצת אות מהשם, ע"ש.

ב. יעויין במס' מכות כ"ב ע"א ושבועות ל"ה ע"א, ובספרי פ"ר ראה, ורמב"ם פ"ו מיסודה"ת ה"א וספהמ"צ ל"ת ס"ה וש"ע יו"ד סי' רע"ו ס"י ובשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמה וח"ו סי' קנד.

ג. כ"ד המנ"ח בקומץ המנחה מצוה ס"ט דעשה זו שהיא אזהרה למוציא ש"ש לבטלה כמבואר פ"ק דתמורה דף ד' ע"א, ה"ה במוחק את השם הקדוש, דמה לי שמדבר בפיו או עושה פעולה בשמות הקודש למוחקם ח"ו, ע"ש. והנה בשבט הלוי ח"ב שם [לענין מחיקת שמות הק' שע"ג קלטת] כ' להסתפק עפ"י המנ"ח הנ"ל דמחיקת השם בכלל את ה"א תירא, א"כ כל חלקי זלזול בהזכרת השם בכלל, ואפשר דאיכא אף גדר מחיקת השם בכה"ג או גרמא, דהא בפסוק זה לא כתיב ביה לשון עשי' דנדרוש

מיניה דגרמא מותר כמ"ש בשבת ק"כ ע"ב [והא דמותר גרם מחיקת השם בירד לטבול, היינו דלצורך מצוה כיון שאין כאן מעשה ממש שוב גם גרמא ליכא, דלא אסר קרא מאת ה"א תירא רק דרך זלזול, וכיון דעשה לצורך מצוה לית כאן זלזול, ע"ש עוד], ומסיק בשבה"ל שם דמ"מ גוף דברי המנ"ח עדיין לא ברורים וסתימת שאר הפוסקים לא משמע כדבריו. ולענין גרם מחיקת השם ע"ע להלן סעיף כ"ט ובהערות.

ד. יעויין בשבת ס"א ע"ב וערכין ו' ע"א רמב"ם פ"ו מיסודי התורה ה"ו וכן בשו"ע יו"ד סי' רע"ו סי"ג דכלי שהי' כתוב עליו שם קוצץ מקום השם וגונזו, ויעויין היטב ברש"י ערכין שם ובתוס' ד"ה יגוד. ובמאירי שבת שם כתב דדוקא אם בא להשתמש בכלי צריך לחתוך מקום השם, אבל אם אינו משתמש בו יכול להניחו כך, וכ"כ בשבט הלוי ח"ב סי' קמח בהע' ליו"ד סי' הנ"ל. והנה בפת"ש שם סקכ"ה בשם שו"ת פנים מאירות ח"ב סוס"י קל"ג דנוטה יותר דדוקא על ידות הכלים אסור אבל לא בגוף הכלי, ומה"ט מתיר לכרוך על מקום הכתיבה גמיות זהב או משי ולהשתמש.

למוחקו^(ה). וכן כל הסותר ומשחית דבר שיש עליו קדושה לגבוה עובר בלאו זה^(ו), וראה בהערה^(ז) לענין מחיקת שאר כתבי קודש.

סעיף כ"ט ובהערות [וע"ע להלן פכ"ו סמ"ב ובהערות לענין ריקום פסוקים בטלית, ע"ש].

ו. כמבואר ברמב"ם פ"ו מיסודה"ת ה"ז בסותר ומשחית אבן מאבני ההיכל וכיו"ב, וכן שורף עצי הקודש כמבואר סוף מכות שם, ומטעם זה נאסר אף סתירת בתי כנסיות, ואפילו ספסלי דבי מדרשא כמבואר באו"ח סוס"י קנב ובמג"א ויעויין בהג' ח"ס שם, ובשו"ת ח"ס ח"ו סי' ח'. והנה ברמב"ם שם מבואר דאיסור נתיצה הוא רק דרך השחתה וכ"כ בפ"א מהל' בית הבחירה הי"ז, ועי' בשו"ת ח"ס יו"ד סי' רס"ד, ובקובץ על הרמב"ם בהל' יסודה"ת שם ובספר הלקט שם. וראה עוד להלן סעיף לג ואילך לענין מחיקת השם לצורך תיקון.

ז. ברמב"ם שם ה"ח דמשחית ספר שלם מכתבי הקודש מכין אותו מ"מ ומשמע דליכא איסור תורה וכ"כ בחינוך מצוה תלז שהוא רק מד' סופרים, ובמהר"ם שיק על מצוות סוס"י תלת נתקשה למה יגרע כתבי קודש משאר דברים המקודשים לשמו כגון בגדי כהונה וכיו"ב, והניח בצע"ג, ובשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמה הביא דברי התשב"ץ ח"א סי' ב' שהרגיש כבר בזה דלמה לא יהא בכלל כל דבר מיוחד לה' שאסור לאבדו, והעלה שם דאין בכלל איסור נתיצה רק דבר שהוא דרך בנין או מחיקת השמות ממש, והוא כעין ד' המג"א הנ"ל לענין ספסלי דבי מדרשא, אמנם בהג' ח"ס בסי' קנב שם וכן בשו"ת או"ח סי' לב [ושם ח"ו סוס"י ו']

ובשבה"ל שם העיר דפשטות הגמ' בערכין ורש"י שם משמע דהוא מטעם איסור הנאה של הכלי ע"י השם, והא דנקט ידות הכלים בברייתא דשבת שם נראה דלרבותא נקטי' דאע"ג דאינו עיקר מקום תשמיש הכלי אעפ"כ נאסר הכלי וכ"ש אם כתוב בגוף הכלי, וזהו סתימת השו"ע והפוסקים, ויעויין היטב בשו"ת חו"י סי' ט"ז, ושו"ת ח"ס ח"ו סי' ה'.

[וברמב"ם שם כ' עוד דאפי' אם הי' השם חקוק בכלי מתכות וכו' והתיך הכלי הרי זה לוקה, אלא חותך את מקומו וגונזו, ובספר הלקט כתב מרן שליט"א דלא נתבאר מקור ד' רבינו דלוקה, ובסדר משנה כ' משום דהוי פסיק רישא, והאחרונים הוכיחו מזה דאפי' נכתב שלא לשם קדושה ואפי' שלא במקומו לוקה, ועי' ש"ך וט"ז יו"ד סי' רע"ו, והביא שם דבכת"י האברכנאל אי' "אין זה לוקה" אלא חותך את מקומו וגונזו, והוא תמוה, עכ"ד בס' הלקט שם. וראה עוד להלן סעיפים ו' ז']

ה. ראה בהערה הקודמת. ועי' ברמ"א שם סי"ג ובקסה"ס סי' י"ב סי"ז דלכתחילה אסור לכתוב שם שלא בספר משום דיוכל לבא לידי בזיון. ועי' בלשכ"ה שם סקכ"ח ובשו"ת ח"ס ח"ו סי' ה' ושו"ת נובי"ת יו"ד סי' קפ"א. ויעויין בשבת ק"כ ע"ב וברמב"ם הנ"ל היה כתוב שם על בשרו הרי זה לא יטבול, ומבואר התם דדוקא מחיקה בידים אסור אבל גרם מחיקה שרי, וראה בזה להלן

ג. איסור המחיקה הוא אפילו מוחק או מקלקל צורת אות אחת מהשם^(ה), והוא הדין אם אינו מקלקל שום אות אלא חותך אות שלם מהשם עובר גם כן על איסור זה כיוון דנחסר השם ע"ז^(ט). וכן אם מוסיף אות וכיו"ב באופן שגשתנה

תירא, וראה עוד לעיל הערה ג'. ויעויין עוד בקובץ על הרמב"ם שם ה"א. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קנד (א), דאף דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, מ"מ איסורא איכא, אמנם אם אינו מוחק בשעת קריאת הטייפ עצמו בכה"ג קיל יותר דאז אינו מוחק הקול אלא הגורם קול ע"ש. וראה עוד להלן פרק כו סעיף לז ואילך בגדרי גניזת כתבי קודש, ע"ש. [וע"ע בס' גנזי הקודש פ"ז הע' מא].

ח. בשו"ע שם ס"ט אסור למחוק אפילו אות אחת, וברמב"ם שם ה"ב כל המוחק אפילו אות אחת משבעה אלו לוקה, ויעויין בבנ"י סי' רעו ס"ט, מלא"ש כלל ט סי"א, ועי' קסה"ס סי' י"א ס"ד דאף נקודה א' כל שהוא אסור למחוק מהשם, ובלשכ"ה סק"ט בשם הרמ"ע הטעם משום דחצ"ש אסור מה"ת. ובנוכ"י"ת כ' הטעם דלא גרע מהנטפל להשם, יעו"ש. וראה עוד בסמוך. [וראה להלן פ"ט סעיף יא ואילך בנדבקו אותיות השם].

ז. עי' קסה"ס סי' י"א ס"ג ובלשכ"ה סק"ח, פת"ש סי' רע"ו סקט"ו, קו"י ס"ק ס"ו. וע"ש סקצ"א בקודר את השם. והנה בספר הלכה למשה על הל' קדושת השם סי' א סעיף ז הביא בשם ס' אוצר החיים להגה"ק מקאמרנא זי"ע פר' ראה דאם כתב השם במילואו יו"ד ה"י או אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד ומחק מהמילוי אפילו רק אות אחד אף שגוף אותיות השם קיימים לוקה. ובשד"ח בשם

הוכיח מש"ס סוף מכות הנ"ל דגם בתלוש איכא לאו, ובשו"ת שבה"ל שם כ' דאפשר דגם כוונת התשב"ץ במ"ש דוקא בנין ר"ל וכל השייך לבנין המקדש והקודש גם דברים תלושים ודוחק, ע"כ.

וע"ע בשבט הלוי הנ"ל לענין מחיקת שם קודש שמוקלט ע"ג קלטת, דיש לדון דבקול איכא מציאות חי של שמו הקדוש ע"י הזכרת השם, ואף שאין חל עליו דין קדושת כתיבת השמות מ"מ מאידך יש מקום לצדד דחמור יותר מכתיבה, דבכתיבה אם לא נתקדש לשם השם לא חל עליו מה"ת דין שם קודש כלל וכמ"ש בש"ך יו"ד סי' רע"ו סקי"ב [וראה עוד להלן סעיף ו' ובהערה], משא"כ אם נעשה ההזכרה מציאותי, ובפרט בשם אלקים או שם שדי שאין לו הוראה אחרת, אמנם למעשה נראה דאין בזה דין מחיקה כיון דמוחק מציאות בלתי נראה, ובפרט שלא נקלט בקדושת הכתיבה שהוא הגורם לקדושת האותיות ואיסור המחיקה ע"ד שכ' הרמח"ל בהקדמת ס' קל"ח פתחי חכמה, ומסיק בשבה"ל שם דאף דגדר מחיקה ממש אין בזה כיון דהוא רק מוחק את הרושם ומונע את הקול, מיהו גדר זלזול בשם הק' ודאי איכא [ובפרט אם כבר התחיל הדיבור של קול האזכרה והוא מבטל הקול באמצע דיש לחוש משום זלזול בשם הק'], ולכן יש למנוע מזה, ולעשות עכ"פ ע"י קטן אם אפשר, וע"ש עוד מה שנו"נ בד' המנ"ח דבמחיקת השם עובר על עשה דאת ה"א

קריאתו, יש בו גם כן איסור כיון שעל ידי זה נתבטלה קריאת השם^(י).

ד. נחלקו הפוסקים במוחק מקצת אות מהשם באופן שלא נפסדה צורתה אם יש בו איסור מחיקה מן התורה, וראה בהערה^(א).

ה. נמחק מקצת השם מאליו או על ידי אדם בשוגג וכיו"ב, אפילו הכי אסור למחוק

כיון שעיי"ז מבטל משמעות השם י"ה, ומ"ש בזה בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קטז (ד), וראה להלן סעיף יא.

יא. עי' בקסה"ס סי' י"א ס"ד דאפילו נקודה כל שהוא אסור למחוק מהשם שלא לצורך תיקון, ונחלקו הפוסקים במוחק מקצת אות בענין שלא נפסד צוה"א, דברדב"ז ח"ב סי' תקצ"ו נראה דאפילו מקצת אות אסור מה"ת, אמנם בתשובת רעק"א תנינא סי' כט כ' להסתפק בזה, ובמנ"ח מצוה תל"ז כ' בפשיטות דבכה"ג אין איסור מה"ת, והו"ד בס' הלקט פ"ו מיסודה"ת ה"א. ויעויין בשו"ת רעק"א הנ"ל שמתיר לצורך תיקון בלבד ע"ש. ובמלא"ש כלל ט סי"א הביא מתשובת רמ"ע סי' לו והו"ד בעבוה"ג סי' צה שמחמיר בזה ואפילו אם רוצה רק לגרוד מהעובי לייפותו אפ"ה אסור ככל חצי שיעור. וע"ש בבנינה סק"י בשם הבנ"י [ובקסה"ס חקירה יד בד' הרמ"ע הנ"ל]. ובשו"ת נוב"י תנינא יו"ד סי' קסט כ' דאיסורו מדרבנן [דלא גרע מנטפל להשם] והו"ד בבה"ל סי' ל"ב סכ"ו. וע"ע בלשכה"ס סי' י"א סק"ט דבפמ"ג סי' ל"ב א"א סקמ"ז נראה דס"ל דליכא איסור מחיקה, וחולק עליו שם, ועי' בשבה"ל ח"ו סי' קנב בתו"ד דאנו מחמירים בזה. [וראה להלן סכ"ג ובהערה לענין מחיקת מקצת מנטפליז].

פרי הארץ מסופק בזה, אמנם בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קנד אות ג' כתב בפשיטות דאינו לוקה, כיון דנשאר השם חי וקיים, ואף שמילוי השמות רם ונשגב, אין זה ענין להלכות מחיקת השם ואין לנו רק מה שמנו בשבועות ל"ה ובשו"ע יו"ד סי' רעו ובפוסקים [ולהלן סעיף י'], וכן בהרבה שמות שיוצאים ממקראי קודש אין בהם איסור מחיקה אף דאיסור לכתחילה בודאי איכא, ע"ש.

י. כן מוכח ממ"ש ביו"ד סי' רעו סי"ב לענין תליית ד' ביהודה שטעה וכתב הוי"ה, ובהגרעק"א דדוקא אם לא הי' כונתו לשם אלא ליהודה אז מותר לתלות ד', אבל אם כתב לשם הוי"ה אסור לתלות הד' דעיי"ז שקורים עתה יהודה הוי' כמחיקת השם, וציין שם לא"ר סי' קמב סק"ג כתיבת בית אל שמחמת טעות הוצרך לתקן אח"כ "אל בית אביו" שמשנתנה הקריאה, כ' שם דאף דבית אל אינו שם מ"מ אסור לשנות הקריאה, ע"ש, וכן בתשו' רשד"ם חיו"ד סי' קפז ע"ש, וכ"כ בבנ"י שם. וכן אם מנקדו באופן שעיי"ז משתנה קריאתו כגון בשם א"ל שמנקד בסגול מתחת לאלף ומשתנה משמעותו, ועי' מלא"ש כלל ט סק"ט בשם שו"ת מהרי"ל סי' רכ, ע"ש. [ויעויין היטב במנ"ח מצוה תלז לענין כתיבת הוי"ו שאחר י"ה בשם הוי"ה

הנשאר ממנו^(ב). אך אות שנשתנה צורתו מותר למוחקו^(ג), ובספק אם נשתנה צורתו ראה בהערה^(ד).

ו. אם לא השלים עדיין צורת האות, כגון שכתב ה"א האחרונה מהשם ועדיין לא עשה הנקודה שבפנים והרי הוא דל"ת, מותר למחוק את הדל"ת לצורך תיקון^(ה). ויש מי שמחמיר^(ו).

והרדב"ז ומהר"ל אזלי בתר ההלכה שקובעת דזה חי"ת הוא ועכ"פ לא ה"א לדינא, וע"כ יש מקום להקל בזה במקום תיקון ע"ש. וע"ע בשו"ת ח"ס יו"ד סי' רסז ורסח, ולהלן פרק י' סט"ו.

זו. בלשכ"ה סי' יא סק"ט כ' דנראה להתיר דלד' הרמ"ע דמקצת האות אסור במחיקה משום חצי שיעור, הרי חצי"ש אסור מטעם חזי לאיצטרופי, והתיינח אם האות בשלימותו דאפשר למחוק כולו וחזי לאיצטרופי, אבל כל זמן שאין כאן אלא מקצת האות נראה שאין איסור במחיקתו לצורך תיקון, ואף לד' הנוב"י נראה דזה קיל מנטפל משום דאכתי אינו אות שלם והוי כאילו הטפיל אות שאין לו שייכות כלל להשם דלית ביה איסור מחיקה. וראה עוד לעיל הערה יא.

זו. עי' במק"מ סי' רע"ו סקפ"ב וגדה"ק סקכ"ז דשאני נדבקה ה"א ראשונה דלא הי' עדיין השם אז ולא חל מעולם איסור מחיקה, אבל בה"א אחרונה שבשעת כתיבת חלק הראשון ממנה ראוי להשלים עליו גמר השם הנצרך אסור למחוק החצי אות שהתחיל כמו שחל איסור מחיקה על היה"ו, ע"ש. ועי' משנה"ס סי' יא סקט"ו. וראה עוד להלן סט"ו ובהערות.

יב. בנ"י סי' רעו סי' והובא בקסה"ס סי' י"א ס"א ובפת"ש שם סקט"ו, ומלא"ש כלל ט סי"א, וע"ע במק"מ סקפ"ג ובבינה שם סק"י כ' דהבנ"י מפלפל בזה אפילו לענין מלקות, אבל לענין איסור פשיטא ליה דאסור במחיקה או להורידו לקדושה קלה, ודלא כתשובת חו"י דמשמע ליה דכל שבטל מקצת השם בטל כולו, עש"ה. נוע"ע בלשכ"ה שם סקט"ו לענין אם נשאר רק הנטפל להשם דמשמע דשרי, וראה להלן סעיפים כא-כו בד"ן מחיקת נטפלין].

יג. ברמ"א יו"ד סי' רעו סי"א דאם רגל הה"א נוגעת לגגה עד שנראה כחי"ת מותר למחוק או לגרד הרגל ולתקנה [אך שאר האותיות אסורים במחיקה]. וראה עוד בהערה הסמוכה.

יד. יעויין ברמ"א שם דאם הוא רק נגיעה דקה יש להסתפק אם מותר למחקו, אמנם דעת הרבה הפוסקים דכיון דסו"ס השם פסול א"כ מחוק ועומד הוא ואין מוחק אחר מוחק כ"כ בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תקצו, ובשו"ת חב"י למהר"ל מפראג סי' עה והובא בפת"ש שם סקכ"ג, ובגליון מהרש"א שם, וכן בקסה"ס חקירה טו נוטה לזה, ויעויין היטב בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קנו דסברת פלוגתתם דהרמ"א בשם הריא"ס אזלי בתר המציאות של הקריאה שנראה כה"א.

ז. שם שנכתב שלא בקדושה נחלקו הפוסקים אם מותר למוחקו לצורך תיקון^(ח), ודעת הרבה פוסקים דיש להתיר למחוק לצורך תיקון^(ח). וראה עוד להלן פרק י סעיף א'. [אך אם נכתב בסתמא אסור למוחקו וכדלהלן סעיף ט'].

ח. שם שנכתב על גבי מסך המחשב (- קאמפיוטער), נראה ראין בו חשש מחיקת השם דאורייתא, ובפרט אם התנה בפה מלא שלא תחול קדושה כלל^(ט), אמנם

יז. בש"ך יו"ד שם סק"ב מתיר למחוק לצורך תיקון [ועי' ט"ז סק"ב מהגמ"י פ"ו מיסודה"ת בשם הרא"ם] דשם שנכתב שלא בכוונה אין בו קדושה, וע"ש שלא הזכיר לצורך תיקון], וכ"פ בשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' קסב וקעה, ועי' גדה"ק כלל ו' ס"ק א-ב, אך הפר"ח ס"ל דאסור למחוק מה"ת ולוקים עליו, וע"ע בקסה"ס סי' יב סק"א שמחמיר בזה, [וע"ש בלשכה"ס דהוא חומרא מדרבנן משום מראית העין] וראה בהערה הבאה.

יח. עי' בשבט הלוי ח"ז סי' ד' דאף דאיכא מחמירים גדולים בהלכה נגד הש"ך והם הפר"ח, ושו"ת חו"י סי' ט"ז ושו"ת פנמ"א וכן בפמ"ג סי' ל"ב משב"ז סק"ב. וקסה"ס הנ"ל, ועי' שו"ת רעק"א מהדו"ת סי' ט"ו [ובהגרעק"א לש"ך יו"ד שם], אמנם לעומת זה הכנה"ג בהגהת ב"י יו"ד סי' רע"ו הביא הרבה גדולי קדמונים כדעת הש"ך, וגם דעת הבני יונה יו"ד שם נוטה להקל [והכי נקט בפשיטות בביהגר"א סק"ו], וכ"ד המהר"י אסאד [והובא בשד"ח מע' מ'], וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק והעיר מכמה ראשונים ע"ש, וכ"ד הגאון מהרש"ק בס' שנות חיים, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' ל"ט, ועי' בשו"ת עין יצחק להגאון ר' יצחק אלחנן זצ"ל או"ח סי' ה' דדעת רוב הפוסקים דלא כהמחמירים

אלא כדעת הש"ך דהוא איסור מדרבנן ומותר למחוק לצורך תיקון, וכן בשו"ת בית שלמה הנ"ל כ' שפסק כן בכמה דוכתי להקל בזה, ויעויין בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' ד' שהביא חבל פוסקים הנ"ל ודעתו נוטה להקל מעיקר הדין כדעת הפוסקים הרבים המקילים בזה, ובתשובה השני' בשבט"ל שם כ' דאף שכ' התומים בחו"מ סי' כ"ה ס"ק קכ"ח דקשה לעמוד על בירור רוב דיעות הפוסקים דהרוב נשתנה לפעמים במרוצת הדורות, אמנם הכא מעידים כמה גדולים ששיטת הרוב הוא להקל. [ומש"כ המנ"ח מצוה תל"ז לפקפק ע"ד הש"ך דכמו דמחיקת שם ע"ז הוא מצוה בכל ענין שנכתב, א"כ ה"ה לא תעשון כן לה' אלקיכם הוא בכל ענין ואף בנכתב שלא לשם קדושה, ומסיק בצ"ע, יעויין בשבט הלוי שם שהמקילים לא נקטו סברת המנ"ח בזה, וטעמם דהתורה אסרה לא תעשון כן לה' אלקיכם, ואם לא נכתב בקדושה אינו לה' אלקיכם]. וע"ע מה שנו"נ בשבט"ל שם בד' הח"ס בשו"ת יו"ד סי' רנ"ו דלענין קדושת השם אסור אפילו נכתב בכל צבע, וראה עוד בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמ"ח בחי' לש"ך יו"ד שם [ובשבט"ל ח"ב סי' קמה]. וראה עוד בסמוך.

יט. בשו"ת שבט הלוי ח"ז הנ"ל בתשובתו לענין מחיקת שם שכתוב ע"ג המחשב,

למעשה יש לתקן ככל האפשר שלא יהיה סרך חשש מחיקת השם אף להמחמירים^(ב).

ז. אם ידע שכותב את השם אף שלא קידשו להדיא^(בא), או שכתבו בסתמא אסור למוחקו^(בב), ואם חשב שכותב תיבה אחרת יש מקום להקל וראה בהערה^(בג).

מחיקת השם וכנ"ל, מ"מ למעשה יש למצוא אופנים שלא יהא שום חשש וסרך מחיקה אף להמחמירים, ואף עשו בזה כמה פעולות למעשה, לתקן שלא יהי' חשש מחיקת השם ח"ו, ע"ש. [ויעויין בשו"ת שאילת שאול (ברייש) ח"א יו"ד סי' נט, ס ובס' גנזי הקודש מילואים סי' ז' בבירור אופן הכתיבה שעל מסך המחשב, ע"ש. וע"ע בשבט הלוי ח"ו סי' ל"ז לענין חיוב כתיבה במחשב בשבת וחזה"מ].

כא. ראה לעיל פרק ח סעיף כ ובהערה שם אי סגי בידע שכותב את השם, ואף דמעיקר הדין מחמירים לענין לשמה, מ"מ לענין מחיקת השם ודאי יש להחמיר בכה"ג, ויעויין בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמ"א דביודע שכותב את השם קרוב לשמוע דהוי כבר כונה דאורייתא עכ"פ, והובא לעיל פרק ח שם [ועי' בני"י ס"ט ע"ש].

כב. והיינו אף שאינו כשר לכתיבת סת"ם [וראה לעיל פ"ח ס"ב], וע"ע לעיל ס"ב ובהערה לענין שם שנכתב שלא במקומו, ע"ש. ועי' בשבט הלוי ח"ז סי' ד' בשם הבנ"י ולעיל ס"ו ובהערות בארוכה בדין שם שנכתב שלא בקדושה, ע"ש.

כג. דעת הש"ך יו"ד סי' רע"ו סק"ב דמותר למוחקו לצורך תיקון [ועי' ט"ז סק"ב שלא כ' לצורך תיקון], וכן מוכח במס'

אחר שבירר דנראה יותר כדעת הפוסקים דמותר למחוק לצורך תיקון [ראה בהע' הקודמת], כ' דאף דבשמות יש לחוש ככל האפשר, מ"מ בנידו"ד יש מקום להקל במקום תיקון העולם גדול כדעת רבותינו הרבים המקילים כהש"ך לצורך תיקון, וכאן אין אנו דנים על תיקון השם עצמו בלבד, דהנידון הוא תיקון כל השמות שלא להביאם לידי גניזה, ומלבד זה הלא יש דעות דאפילו בשם שנכתב בקדושה מותר למחוק עכ"פ לצורך עצמו, וגם איכא ספק גדול אם כתב זה שעל המסך הוא בגדר כתב דאורייתא כלל שגם המומחים לא ידעו להכריע בזה, [וראה בהערה הבאה] וע"כ כדאים כל הגאונים הנ"ל לסמוך עליהם במקום תיקון ס"ת ותיקון העולם שלא להביא אלפים רבים של שמות הקדושה לגניזה, ובפרט באופן שמתנה בפה מלא בהיפך כוונה שלא תחול הקדושה במה שנכתב על המסך בכה"ג אין לחוש וכמ"ש בשו"ת עין יצחק הנ"ל דאם התנה שלא תחול קדושה עליהם אין להחמיר דהו"ל גזירה לגזירה, ע"ש. [וע"ע בשבה"ל ח"ג סי' ק"ע אות ד' בכתב בפי' שלא לשם קדושה וגם עשה פעולה שלא יתקדש, ע"ש]. ומ"מ למעשה יש לחוש אפילו לספק מחיקת השם, וראה בסמוך.

ב. הכי מסיק בשבט הלוי שם דאף דמעיקר הדין נראה דאין לחוש כלל בכה"ג משום

י. שמות הקודש שאינם נמחקים (כד) הם: הוי"ה (כה), אדנ"י (כו).

ואלקים לשלשה, ואלהי נכלל עמם, עי' כס"מ וכן מפורש בחינוך, והגר"א הסכים לשי' הרדב"ז וכן נמצא בכת"י ברלין, עכ"ד בס' הלקט שם. ויעויין בביהגר"א יו"ד שם סק"ח, אמנם בקסה"ס סי' יא ס"ה הביא מאדר"נ פרק ל"ד עשרה שמות שאינם נמחקים, וע"ש בלשכ"ה סק"י ובמס' סופרים פ"ד ה"א. ויעויין ברמב"ם פ"ב מע"ז ה"ז ובס' הלקט שם פרטי הדינים לענין מגדף באיזה שמות חייב].

כה. ברמב"ם שם, השם הנכתב וכו' והוא השם המפורש, ובס' הלקט הביא דבשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' לד נשאל דבמק"א משמע דשם המפורש היינו שם מ"ב וי"א שהוא שם ע"ב, והשיב שם ע"ד הסוד יעו"ש.

כו. ויעויין בהגהת מרן הח"ס זי"ע על קסה"ס סי' י"ב סק"ד לענין אם כתב אדוני, בוא"ו, שדעת הזכרון יוסף דאין תקנה למחוק הוא"ו ולמשוך הדל"ת דהוי שלכס"ד, והעיר בלשכ"ה שם דבמג"א סי' לב סקל"ג מבואר דבכה"ג לא הוי שלכס"ד, וכ' עלה הח"ס שם דמ"מ הדין אמת דכשנכתב אדוני בוא"ו פירושו אדון בעלמא ולא אדון האדונים ית"ש, נמצא חסר השם, ושמתיקנו פנים חדשות בא לכאן שנכתב שם הקדוש והוא שלא כסדרן שכבר נכתב לפניו, ע"כ. ודבריו מחודשים קצת דבשינוי משמעות התיבה איכא ליתא דכסדרן, וראה בביה"ס במשנה"ס שם.

ולענין תיבת "אדון" אם הוא משמות הקודש, הנה בקסה"ס ח"ב בפר'

סופרים פ"ה ה"ג, אך בקסה"ס סי' י"ב סק"א נוטה להתמיר והביא מאו"ז סי' תקנ"ו דאסור למוחקו מפני מראית העין, וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמז (ב) דאפשר דאף להאו"ז ליכא מראית העין רק בשם הוי"ה שנכתב לשם חול כיון דמשמעותו מורה יותר לשם של קודש, אבל בשם "אל" דשכיח יותר בלשון חול, אולי ליכא מראית העין כלל, אמנם בלא"ה נראה דרוב הפוסקים ס"ל דלא כאו"ז והקסת, ועי' בשו"ת מהרי"ל [סי' קכ"ז] ובשו"ת בית שלמה ח"ב סי' קס"ב וקע"ה להלכה למעשה דמותר למחוק, ועי' גדה"ק כלל ו' אות א-ב דמבואר ג"כ להתיר בזה, עי' בשבה"ל שם. ויעויין עוד לעיל סעיף ו' ובהערה שם.

כד. בשו"ע יו"ד סי' רעו סעיף ט כתב שבעה שמות שאינם נמחקים ומקורו מד' הרמב"ם פ"ו מיסודה"ת ה"ב. והנה בכס"מ שם העיר ע"ד הרמב"ם שכ' שהם שבעה שמות ובפרטן אתה מוצא שמונה [הוי"ה, אדני, אל, אלוה, אלהים, אלהי, שדי, צבאות], ע"ש תירוצו. ובספר הלקט הביא מד' הרדב"ז בלשונות סי' ל"ד שכ' ובדקנו בספרי הרב כתיבת יד ונמצא שם אהיה כלשון הברייתא, וא"ת פשו להו, לא קשיא כי שם אלוה גזור משם אלקים, אבל שם אל אינו גזור מאלקים וכו', הלכך נהי דהמוחק אותם לוקה אין למנותם בשתים כי זה לשון יחיד וזה לשון רבים, והרדב"ז מנה לפי"ז הויה, אדני, אל, אלקים, אהי, שדי, צבאות, ונוסח וענעציא מכניס במקום אל אלוה, ונוסח הנדפס אינו מונה אהי ומונה אל אלוה

אל (כו). אלוה (כה). אלהי (כט).

משפטים (שמות כג, יז) בפ' אל פני האדן נקט שהוא קודש, ויעויין היטב בלשכ"ה שם סק"ל שהביא מו"מ מד' הפוסקים בזה, דבשו"ת מהר"ח כהן סוף חלק יו"ד נקט דלא עדיף משאר כינויים, אך בלשכ"ה שם דעתו להחמיר וכנ"ל. ועע"ש מ"ש הפוסקים להוכיח ממס' סופרים פ"ד ה"ה ואדני האדנים הראשון קודש והשני חול, ומוכח דשם אדון קודש ע"ש. [וע"ע ברמב"ם פ"א מיסודה"ת ה"ה אדון כל הארץ, ופי' בשו"ת הרדב"ז ח"ו סי' ש"א קט"ז דמלת אדון מורה שהוא משגיח על מה שבארץ כאדון המשגיח על עבדיו יעו"ש, והו"ד בס' הלקט על הרמב"ם הנ"ל]. וראה עוד במנחת פתים יו"ד סי' רע"ו, ובשו"ת שאלת שלמה (ורטהיימר) ח"א סי' מ"ב בסופר שלא ידע שצריך לקדש שם זה, כ' דכיון דאינו ברור כ"כ שצריך לקדשו, יש לסמוך ולקדשו מספק בהעברת קולמוס, יע"ש.

בז. יעויין בשו"ת אבנ"ז יו"ד סי' שס"ה לענין אם כתב שם אל בקו בין שני האותיות, מחמיר בזה כיון שגוף אותיות השם כתיקונם רק שרחוקים זמ"ז ונראה כשתים וכיון שהקו מחברן וניכר שנעשה החיבור לעשותם כתיבה אחת שוב חשוב כתיבה אחת והשם מתקדש, ועיי' בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ק"ע אות ד שתמה ע"ד דכיון דכתב בכונה שלא יתקדש השם א"כ אין כאן איסור מחיקה, ובפרט שעשה פעולה בכונה שלא יתחבר והקו שעשה ביניהם כדי שידעו המכוין, וע"ש דאפשר דיש לחלק בין כתבם תחילה רחוקים זמ"ז ושוב עשה קו

ובין אם כתב האלף ועשה קו ושוב כתב למ"ד, ע"ש. [וע"ע בשו"ת שבה"ל ח"י סי' כו לענין אנשים ששמותיהם מסתיימים באותיות א' ל', האם יש מקום להחמיר שלא לחתום הל', או להפסיק בין הא' לל', וכ' שהי' בזה ב' הנהגות בין גדולי ישראל, אך נוטה יותר למקילים לחתום שמו כמו שהוא, כי הלא זה שמו, ע"כ].

כת. יעויין בביהגר"א שם סקי"ט דלי"א בשו"ע שם דגרס אהיה ל"ג שם אלוך דנכלל באלקים אלא דזהו ל' יחיד וזהו ל' רבים. [וראה לעיל הערה כד] וראה בט"ז סוף סק"ז אם שם זה נכתב מלא או חסר, ומה שנו"נ בד' המשאת בנימין סי' נו שמכשיר בנכתב חסר, ויעויין בשו"ת שבו"י ח"ג סי' פ"ז שדעתו כהמ"ב, [ועע"ש ח"ב סי' צא], ובשו"ת מהר"ם לובלין סי' קיב מבואר דס"ל כהט"ז שפוסל בזה וכ"ד העבודת הגרשוני סי' צה והו"ד בהגרעק"א, וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמח בהע' לט"ז הנ"ל, דמ"מ בפסוק יזבחו לשדים וגו' שבפר' האזינו שצריך לכתבו חסר וכתבו מלא וא"ו כיון שהסופרים מקדשים שם זה רק מספק, א"כ אולי יש לסמוך לקלוף ע"י בקי רק הוא"ו המיותר גם למאן דלא סמך אקליפה במק"א, ע"ש. [וראה להלן מסעיף לג ואילך לענין קליפת השם]. וע"ע להלן פכ"ה סי"ד ובהערה דמצות כתיבת ס"ת היא כפי מסורת הכתיבה בזמנינו.

כט. בשו"ע שם ליתא, רק בקסה"ס הנ"ל [ואפשר דכלול בשם הקודם וכעין מ"ש הגר"א בסקי"ט והובא בהערה הקודמת].

אלהים (ל). שדי (לא). צבאות (לב). אהיה (לג).

ל. ראה לעיל הערה כד, אלו שמות כלולים בשם אלוקים, ע"ש. ויעויין בטור שהביא השמות שאינם נמחקים אלקים וכו' האלקים, והק' בב"י איני יודע מה מלמדנו, ואם לומר שה"א ראשונה שבהאלקים אינו נמחק, הא ליתא דהנטפל לה' מלפניו נמחק [ראה להלן סכ"ב], ועי' בדרישה סק"ז ובש"ך סקי"ג. ובשפ"א בחי' לשו"ע יו"ד שם כ' לתרץ דהא דנטפל לפניו נמחק היינו דוקא באותיות שימושיות, אבל ה"א הדבוקה שמורה על היחוד הוי כמו עצם השם, ע"ש. ושמעתי ממרן שליט"א דאף שדבריו מסתברים, מ"מ מסתימת הפוסקים שלא חילקו בזה נראה דלא ס"ל הכי. [וע"ע בשבט הלוי ח"ז סי' קח בכוונת שם אלקים, ע"ש].

לא. ראה להלן סעיף יד לענין דין מחיקה באופן שכתב רק חלק משם זה, ע"ש. וע"ע בשבט הלוי ח"ט סוס"י רי"ז.

לב. רמב"ם ושו"ע שם כדעת חכמים בשבועות ל"ה ע"ב, ודלא כר' יוסי, וע"ע במס' סופרים פ"ד ה"א. ובריטב"א שבועות שם תמה על אלו שפסקו כחכמים, ועי' בשו"ת ח"ס חו"מ סי' קצב שכ' בתו"ד דפשטי' דקרא מורה יותר כר' יוסי דחול הוא ולא כחכמים [וע"ע עוד בביאור שם צבאות], אמנם להלכה קיי"ל דאסור למוחקו וכנ"ל.

ויעויין היטב בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' רי"ז דבכל המקומות בתנ"ך שהוזכר שם צבאות לא הוזכר בפני עצמו רק בהקדמת שם הוי"ה ב"ה או שם אלקים, [ומיישב בזה הא דהיו כאלו שלא נזהרו

באמירת שם צבאות והזכירוהו בלא קו"ף], ועפי"ז כ' שם דהא ודאי אם כ' תחילה שם הוי"ה ב"ה ואח"כ צבאות דאסור למחקו כיון דיש חלות כתיבת שם קודש, אך יש להסתפק אם הקדים לכתוב צבאות לפני שם הקודש, ושוב הי' צריך לכתוב הוי"ה לפניו ועדיין לא כתבו, האם נמחק או לא, מי נימא דתליא כולו בשם הוי"ה שלפניו ובלא זה אינו שם קודש כלל, או דילמא כיון דבמקום הזה הוא בא לשם קודש ע"י שם שלפניו אף שנכתב שלא כסדרן י"ל דמ"מ אין הסדר מעכב, וע"ש דסתימת הפוסקים דאין הסדר מעכב, ומ"מ אפשר דבכה"ג לכו"ע אין איסור מחיקה עכ"פ מה"ת בצבאות רק מדרבנן, וע"ש עוד מה שנו"נ בד' שו"ת מהר"ם אלשקר סי' נח וחי' ח"ס כפ' שבועת העדות, וע"ע בשבה"ל שם סי' רי"ח עוד בגדר שם צבאות ע"ש. ובעיקר הדבר שלא מצינו בתנ"ך שנוזכר שם צבאות לבד רק בצירוף שם הוי"ה או אלקים, שמעתי ממרן שליט"א ששוב מצא בס' פרדס רמונים להרמ"ק זי"ע שעמד בזה, וכ' שם דצבאות גם בלי שם הוי"ה הוי קודש יעו"ש. [ויעויין בחפץ חיים בפתיחה עשה י"א בהג"ה, דשם צבאות אפי' בלא שם ה' הוא ג"כ שם גמור לענין הוצאת ש"ש לבטלה, יעו"ש].

לג. בשו"ע שם ויש גורסין ג"כ אהיה, ויעויין בביהגר"א סקי"ט וסק"כ, וראה בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קנד (ד) דסברת הסוברים דאהי"ה נמחק היינו משום דאינו שם באמת ואין בו קדושה ורק הוראת התיבה כמשמעה אהיה. אבל העיקר ודאי דאהי' היא שם ואינו

יה^(לד). אבל שאר כינויין^(לה) הם כשאר כתבי הקודש ומותר למחקם לצורך^(לו).
 יא. תיבת "שלום" יש מחמירים וסוברים דנתקדש בקדושת השם ואסור למחקו,
 ולמעשה יש להקל בזה^(לי).

נמחק וכמש"כ בביהגר"א הנ"ל בארוכה, ודלא כהמקילין, ע"ש. וראה עוד לעיל הערה כד.

לד. בשו"ע שם אינו, רק בקסה"ס שם, ויעויין ברמב"ם פ"ו מיסודה"ת ה"ד ובשו"ע שם סעיף י' דשם י"ה אינו נמחק [וראה להלן הערה מ'].

לה. ברמב"ם שם ה"ה שאר הכינויין שמשבחין בהן את הקב"ה כגון חנון ורחום וכו' הרי הן כשאר כתבי הקודש ומותר למוחקן, ומקורו משבועות ל"ה ע"ב, ע"ש. וראה לעיל הערה כו לענין תיבת אדון אם יש בו קדושה או הוי כשאר כינויים.

לו. קסה"ס סי' יא ס"ה דמותר למחקן לצורך תיקון, שאינן משמותיו של הקב"ה אלא ע"ש פעולותיו. ויעויין ברמב"ם פ"ו מיסודה"ת ה"ח דהמאבד כתבי הקודש מכין אותו מכת מרדות, ויעויין היטב בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמה בזה. וע"ע לעיל סעיף ב' והערה ה' בדין דבר שיש בו קדושה לגבוה, ע"ש.

לז. יעויין ברמ"א סי' רעו סי"ג ממהרי"ל בשם תשב"ץ דיש נזהרין אפילו במלת שלום שלא לגמור כתיבתו, ועי' בש"ך סקט"ז בשם שו"ת הרא"ש כלל ג' סי' טו דרוב העולם אין נזהרין בזה, וע"ע בנקוה"כ שם ובפת"ש שם סקכ"ח. והנה התוס' פ"ק דסוטה י' ע"א ד"ה אלא החמירו בזה וס"ל

דהוי משמות שאינם נמחקים, ובגידוה"ק כ' דאין בס"ת תיבת שלום שיהי' הכונה להשי"ת לכן אין לסופר לקדשו ונמחק לצורך תיקון, ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קנד (ב) מסיק להקל בזה דשי' התוס' הנ"ל יחידאה הוא, ע"ש. [ועי' במג"א סי' פה סק"ג ובמחצה"ש ובמ"ב סקי"ב דמוכח דס"ל להקל בזה, ועי' במ"ב סי' פ"ד סק"ו בשם השע"ת דמ"מ באיגרת הרשות נכון שלא לכתוב שלום מלא, כיון שמצוי לזרוק באשפות, ע"ש]. ויעויין בהגהות יד שאל להגאון בעל השואל ומשיב זצ"ל שכתב להוכיח דשלום אינו משמות הקודש, מהא דמצינו וא"ו דשלום קטיעא, ובכל התנ"ך במסורה דאותיות זעירות ומופסקות וכיו"ב לא מצינו א' מהם שיהיה בשם הקודש איזה שינוי, וכיון שמצינו דוא"ו דשלום הוא קטוע ע"כ שאינו מן השם, ע"כ.

ובעיקר אופן כתיבת וא"ו קטיעה דשלום בפר' פנחס, יעויין בקידושין ס"ו ע"ב ובריטב"א שם ובמה שנו"נ הפוסקים בזה, עי' בשו"ת רעק"א ח"א סי' ע"ה ושו"ת הרדב"ז סי' תתקפ"ה ובקסה"ס ח"ב בפ' הנ"ל ובלשכ"ה שם סקמ"ד ועוד. ושמעתי ממרן שליט"א דנראה דהעיקר בזה לעשות שיעור וא"ו קטנה [והיינו שיצא ודאי מחשש יו"ד] ושוב יעשה הפסק קטן וימשיך עוד מעט [וכמסקנת הגרעק"א], ע"כ. וע"ע בגליון מהרש"א יו"ד סוס"י ער"ה בשם שו"ת בתי כהונה ח"א סי' כא, ע"ש.

יב. שמות שספק אם הם קודש או חול^(לח), ג"כ אסור למחקם^(למ), [וראה להלן סעיף ל"ג ואילך לענין קליפה].

יג. כתב אל מאלקים, או יה מהוי"ה^(מ), אסור למחקו אף אם היה בדעתו לכתוב אלקים או הוי"ה בשלימותו, כיון דהם שמות בפני עצמם^(מא). וכמו כן יש להחמיר בא"ד באדנ"י^(מב), וא"ה מאהי"ה^(מג).

בביריתא וא"ו ה"א וכו', ע"ש. ועי' בקי"ס להמבי"ט שם.

מא. עי' שבועות ל"ה ע"ב ובפירש"י שם דאע"ג שלא גמר מחשבתו מ"מ כיון שהוא שם במקום אחר הוי קודש, וע"ע ברמב"ם הנ"ל ובשו"ע יו"ד שם סעיף י, וקסה"ס סי' יא ס"ו, ובלשכ"ה סקי"ג כ' דהוא מה"ת. [וע"ע בקו"י סקנ"ח בשם מאיל המילואים].

מב. עי' ברמ"א שם בשם הירושלמי להקל, אך הביא דיש מחמירין והוא ד' התוס' שבועות שם בשם הר"ח שמחמיר בזה, וס"ל דגם א"ד מאדנ"י אינו נמחק כיון שהוא חלק משמו יתברך, ועי' ט"ז סק"ט, וסברת המחמירים דס"ל דשם אדנ"י כיון שהוא הקרי של שם הוי"ה חמור טפי והוי כמו שכתב י"ה ע"כ אסור למוחקו. ואמר מרן שליט"א די"ל דפלוגתתם תליא במח' רש"י והרמ"ה בסנהדרין ס"ו ע"א והרמב"ם בפ"ב מע"ז בדין מברך את השם בשם אדנ"י, ועי' בשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' רנד. ועי' בבנ"י ס"י ובקסה"ס סי' יא ס"ו ובלשכ"ה סקי"ב דנקיט לחומרא בזה. ועי' בשו"ת שבה"ל ח"א סי' קטז ולהלן הערה מ"ה מ"ש עפ"י דהר"ח הנ"ל ע"ש. וע"ע בקו"י סקס"א ובמשנה"ס סי' יא סקכ"ג ובשעה"צ שם.

מג. בד' הרמ"א שם ויש מחמירין כ' הט"ז סק"ט דקאי גם על א"ה מאהי"ה.

לח. ראה לעיל פ"ח ס"ח בדין שמות המסופקים כיצד יש לקדשם. ויעויין במלאכת הקודש להגאון ר"א פלאקס זצ"ל, ובקסה"ס ח"ב, ובס' מאיר נתיב, וע"ע קו"י סי' רע"ו סקמ"א, רשימת השמות איזה מהן קודש ואיזה חול, ואלו נשארו בספק.

למ. כיון דהם ספק קודש משו"ה פשוט שאסורים במחיקה. וראה להלן סעיפים הנ"ל בפרטי דיני קליפת השם, ע"ש.

מ. ברמב"ם פ"ו מיסודה"ת ה"ד כתב אל"ף למ"ד מאלקים יו"ד ה"א מהוי"ה אינו נמחק, ואצ"ל י"ה שהוא שם בפני עצמו, מפני שזה השם מקצת שם המפורש, אבל הכותב שי"ן דל"ת משד"י צד"י בי"ת מצבאות הרי זה נמחק. והראב"ד שם השיג שלא אמרו אלא בא"ל מאלקים וי"ה מהוי"ה, אבל ש' וד' משדי וצ"ב מצבאות הרי אלו נמחקים. ובכס"מ שם תמה דהרי דברי הראב"ד הם דברי רבינו הרמב"ם אות באות, יעו"ש בארוכה. ובס' הלקט שם הביא מהרדב"ז בלשונות הרמב"ם ח"ה סי' לד שכ' שמצא בספר מדוייק הגי' ברמב"ם כתב אל"ף למ"ד מאלוקים וא"ו ה"א מהוי"ה, והיינו דמשיג הראב"ד דלא מצינו, והשתא א"ש לשון הרב ז"ל [הרמב"ם] שכ' ואצ"ל י"ה שהוא שם בפני עצמו, ואי גרסינן ברישא י"ה היא היא, ונ"ל שהרב ז"ל הי' גורס

יד. אבל שמות "שדי" ו"צבאות" כל שלא גמר כתיבת כל השם כגון שכתב ש"ד משדי, וכן צ"ב מצבאות מותר למחקם^(מד).

טו. כתב י-ה-ו ולא השלים עדיין כתיבת השם, אסור למחוק אף הוא"ו ודלא בהמקילים בזה^(מה).

מה. בפוסקים איכא ג' דיעות בזה, דעת המנ"ח בפר' ראה מצוה תלו דאינו שם כלל אף שכותב כסדר שם הוי"ה ב"ה, וי"א ד"ה אסור למחוק אבל הוא"ו מותר במחיקה, אך דעת רזה"פ דגם הוא"ו אסור במחיקה, וכ"כ בפשיטות הרדב"ז ח"ו סי' ב"א קכט ושם סי' ש"ט ובשו"ת נובי"ת יו"ד סי' קע"ז דלא כדעת השואל שם, ובקסה"ס סי' יא לשכ"ה סקי"ב כ' הטעם דלא גרע מנטפלים דכבר קדשו השם, וכ"כ במק"מ יו"ד סי' רעו סקפ"ב בשם הרדב"ז, ובשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' קמז וסוס"י קנא ע"ש, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קטז אות ה', ח"ב סי' קמו, ח"ו סי' קנד (ד), ובפרט אם כתב דרך כתיבת הוי"ה שלם אלא שעכשיו עומד בוא"ו. [ויעויין בשו"ת מחנה חיים יו"ד סי' נה שהביא מרבינו בחיי דעיקר הוראת שם הוי"ה הם ג' אותיות י-ה-ו ע"ש, וע"ע מ"ש בזה בשכ"ה ל' ח"ו הנ"ל]. ויעויין בשבט הלוי ח"ב סי' קמו ולהלן סכ"א דאם נכתב הוא"ו ע"י ח"ת לא חלה על הוא"ו קדושת השם ומותר למוחקו.

ובשו"ת שבט הלוי ח"א שם תמה בד' המנ"ח מהיכן הוכיח דאין על יו"ד ק"א וא"ו קדושה אף שנכתב דרך כתיבת השם, דמברייתא שבועות ל"ה ע"ב דאיתא דיו"ד ק"א אינו נמחק דמשמע לכאורה הא כותב עוד הוא"ו דנמחה, איז ראי' כלל.

ויעו"ש ביאורו, וע"ע בפת"ש סקט"ז, וכן בקסה"ס שם נקט דיש להחמיר בשניהם, אבל בבנ"י וכן בביהגר"א סקכ"ג בד' הרמ"א הנ"ל דהחומרא רק על א"ד ולא א"ה, יעו"ש.

מד. רמב"ם שם, שו"ע יו"ד שם סעיף י, קסה"ס סי' יא ס"ו, ועי' בפת"ש סקט"ז דהא דהותר למחוק הוא דוקא לצורך, ע"ש. [ודוקא שעדיין לא גמר כתיבת השם, אבל אם כבר גמר השם אסור למחוק אפילו אות אחת]. ויעויין היטב בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' נח שדעתו דצ"ב מצבאות נמחק גם אחרי שכבר כ' כל השם של צבאות, ומיישב בזה השגת הראב"ד פ"ו מיסודה"ת ה"ד, ועי' בכס"מ שם שתמה ע"ד מהר"ם אלשקר הנ"ל שכיון דכל השם כתוב לפנינו איך מותר למחוק אפילו חלק מהשם, ובחי' ח"ס פרק שבועת העדות כ' ליישב דמהר"ם אלשקר מיירי בשם שלא נכתב לשם קדושה ע"ש, אמנם בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' רי"ז כ' דהמעין יראה דזהו דוחק עצום, וכ' בשכ"ה ל' דאולי י"ל דמהר"ם אלשקר איירי דבאמת נכתב לשם קדושה אלא שלא כתב עדיין שם הוי"ה ב"ה שלפניו דבכה"ג י"ל דאיסור מחיקתו רק מדרבנן [ראה לעיל הערה ל"ב], וכיו"ב לענין שם שדי שהזכיר מהר"ם אלשקר שם שגם שם זה בא תמיד עם הקדמת א-ל שדי, יע"ש. וראה עוד להלן.

מז. היה צריך לכתוב י"ה וכתב שם הוי"ה, או שצריך לכתוב א"ל וכתב אלקים וכיו"ב, נחלקו הפוסקים אי מותר למחוק הנותר^(מז), ולמעשה אין להקל^(מז).

יז. חיסר אות מהשם כגון שכתב אלקים [אלים] או אלקינו [אלינו] בלא ה"א וכיו"ב, ימחוק את המ"ם או הנו"ן וא"ו, ויעשה מהיו"ד אות ה"א, וישלים את השם^(מז).

יח. נשתנה צורת ה"א ראשונה בשעת כתיבה קודם כתיבת הו"ו, ואח"כ כתב וא"ו וה"א, פשיטא דאין כאן שם כלל ומותר למחקם^(מז).

יט. טעה והוסיף אות בכתיבת השם, כגון בשם אלקים שכתב אליהם או אליהם וכיו"ב ימחוק כל האותיות מהטעות ולהלן, דכל תוספת אות שאין לה שייכות להשם גורם שהאותיות שאחריו לא נתקדשו כלל^(יז). אבל אות ששייכת להשם אף

מז. יעויין היטב בפת"ש שם סק"ט ובקו"י סקנ"ט.

מז. והטעם בזה דלא גרע משם מיותר דאסור למוחקו, וע"ע בפוסקים הנ"ל.

מח. ע"י קסה"ס תיקונים והוספות ד"ה חקירה יד.

מט. שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמו בסופו. וראה לעיל סעיף ח אם לא השלים עדיין האות.

נ. כ"כ הבנ"י סי' רעו בפ"י הארוך והסכים לד' בקסה"ס סי' י"ב ס"ז [ועצ"ש ס"ח], ובשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' קכז, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קנט, וכ' בשבה"ל שם להעיר במ"ש בס' הלכה למשה בהל' קדוה"ש סי' י' סקכ"ה בשם ס' אמרי שפר דבכתב א-ליהם ימחוק היו"ד הראשונה ויעבה ראש הלמ"ד קצת וימשוך גגו של ה"א קצת לצד ימין, דמשמע שדעתו דא"צ למחוק האותיות הבאות אחרי טעות הייתור, וזה אינו

דאדרבה מדאי' בסיפא ש"ד [משדין] וצ"ב [מצבאות] נמחק ולא אמרו רבותא יותר דאפי' בשם הוי"ה ב"ה משכחת היתר מחיקה בכתב יו"ד ק"א וא"ו, משמע דכל דנחית כבר קדושת השם על ידי יו"ד ק"א שוב אין הוא"ו מגרע כלל, ולגירסת הר"ח בשבועות שם דגם א"ד מאדנ"י אינו נמחק כיון שהוא חלק משמו יתברך, א"כ ק"ו ביו"ד ק"א וא"ו דתרתי איתנייהו ביה דהוא חלק משמו ית' וכבר ירד עליו הקדושה. ועוד דכי גרע וא"ו זה מהנטפלים להשם דאסור למחקם, ואין לחלק דשאני התם שכבר נגמר השם, כיון שהוא"ו הוא חלק מהשם ממש ונכתב דרך כתיבת ה', ולכן אף דבנטפלים נחלקו הפוסקים אם אסור מה"ת או מדרבנן [ראה להלן סעיף כג], מ"מ בנידו"ד יראה דלכו"ע הוא איסור דאורייתא דהוא חלק מהשם ועיקרו, וע"ע בקסה"ס בלשכ"ה הנ"ל, ובס' הלכה למשה על הל' קדושת השם סי' א סעיף י' ובהערה שם, ומ"ש ע"ד בשו"ת שבה"ל ח"ו סי' קנד.

שעתה אין בדעתו לכתוב שם זה אסור למוחקו^(נא).

ב. גוסף דיו בלא כונה לאחד מאותיות השם, לא חלה קדושה על אותה התוספת ומותר למחקו לצורך אף שלא בשעת הדחק^(נב).

כא. שם הקודש שגשלמה כתיבתו על ידי "חק תוכות", יש להחמיר דאית ביה איסור מחיקה^(נב). אך זה דוקא אם על ידי החקיקה נשלמה כתיבת השם, אבל אם רק הוא"ו דשם הוי"ה וכיו"ב נעשה על ידי חקיקה, אז אף דשני האותיות י"ה יש בהם קדושה ואסור למחקם, מכל מקום על הוא"ו לא חלה קדושת השם ומותר למחקו^(נד).

בשבה"ל שם דכדאי לסמוך עליו אף שלא בשעת הדחק. [ונראה דכ"ש אם נפלה טיפה מבחוץ, והוא ק"ו מנידון הנ"ל בשבה"ל שעכ"פ הדיו נתקדש כשכתב השם, ודו"ק].

נג. בשו"ת הרמ"ע סי' ל"ו ובנוב"י קמא סימן ע"ח כ' דשם הנעשה ע"י חק תוכות אסור למוחקו, וכ"ד הקסה"ס [סי' י"א] בלשכ"ה סק"ד, ואף דבשבו"י [יו"ד סי' נ"ה] והגרעק"א מהדו"ת סי' ל"ו נראה דמקילים, מ"מ ודאי צריך להחמיר כדעת רוב הפוסקים, כ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמ"ו. ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' ל"ט שדעתו דבכה"ג איסורו רק מדרבנן [והובא בשבה"ל ח"ז סי' ד' בתוה"ד], ע"ש.

נד. כ"כ בשו"ת שבט הלוי שם דבנעשה הוא"ו ע"י ח"ת כיון דמעולם לא הי' נטפל הוא"ו לקדושת שתי האותיות הראשונות ורק עכשיו נעשה וא"ו ע"י חק תוכות, אין עליו קדושה"ש ומותר במחיקה, ובפרט אם נצרף דעת הגרעק"א הנ"ל, ע"ש. [ויעויין לעיל סעיף ט"ו ובהערות דבכתב י-ה-ו אסור למחוק אף הוא"ו, ע"ש].

אלא צריך למחוק האותיות הבאות אחרי הטעות כיון שלא נתקדשו בקדושת השם, ע"ש. [ועי' בלשב"ה סי' י"ב סק"ד ובבית שלמה שם ובקו"י סקל"ד].

נא. יעויין בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמז (ד) בהי' צריך לכתוב אלקיכם וכ' אלקים, וראה להלן סעיף כה בדין נטפלין בכה"ג.

נב. עי' מלא"ש כלל ט' סכ"ג. ובשו"ת שבט הלוי ח"א סי' טו (א) בנידון ה"א של שם אלקים שע"י שעבר הסופר בבגדו על היריעה בעודה לחה נתארך רגל ימיני של הה"א ורגל השמאל כנגד אמצע הימיני [ע"ש מד' הפוסקים אם צורה זו כשרה, וע"ע להלן דיני צורת האותיות], אמנם לענין מחיקה כי הוא משונה וגם נתעבה, והתוספת הזה נעשה שלא בכונה, ויש לדון אם בטל התוספת לעיקר קדושת השם ואסור למוחקו, או"ד שאנו דנין עליו לבד והוא לא נכתב בקדושה ומותר למוחקו לצורך, והביא משו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' קלד וקלט שנוטה להקל, וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ז סי' קטו, וכ'.

מחיקת נטפלין

כב. אות שנטפל לאותיות השם מלפניו, כגון בה' לה' וכיו"ב מותר למחקו^(נב), אבל הנטפל לאחר השם כגון אלקיכם וכיו"ב, נתקדש בקדושת השם ואסור למחקו^(נב).

כג. נחלקו הפוסקים אם קדושת אותיות הנטפלין ואיסור מחיקתם הוא מדאורייתא או מדרבנן^(נב), אמנם לכו"ע אין לוקין על מחיקת נטפלין אלא מכת מרדות דרבנן^(נב). ויש שסובר דאין איסור במחיקת מקצת אות הנטפל כשצורתה עליה^(נב).

כד. יש מהפוסקים שסובר דקליפת נטפלים חמור יותר מקליפת השם עצמו^(ס), אך

הח"ס וכ' דהמעין בל' הרמב"ם יראה להדיא דאין שום חילוק בין השם עצמו להנטפל [שניהם מה"ת], אלא שאינו לוקה על הנטפל אלא מכת מרדות, ודחה לשו"ת עבודת הגרשוני סי' צ"ה דס"ל דהוא דרבנן, יעש"ה. וע"ע בפת"ש סי' רע"ו סקי"ג.

נח. עי' רמב"ם פ"ו מיסודה"ת ה"ג ובספר הלקט שם ובהערה הקודמת.

נז. עי' לשכ"ה סי' י"א סק"ט. שנו"נ בזה ומסיק בצ"ע, ע"ש.

ס. ויעויין בשו"ת נובי"ק יו"ד סי' עו דטעם איסור קליפת נטפלין להשם, כיון שכל עיקר קדושתם רק משום שמחוברים לשם הק', ואם קולפים אותם בטל ממילא עיקר הקדושה, דשוב אין נטפלין להשם ועפ"י כ' שם דבקליפת נטפלין איכא בזיון טפי מקליפת השם עצמו, כי בשם עצמו אם קלפיהו ולא נמחק ונשבר ע"י קליפתו הרי הוא בקדושתו בכל מקום שהוא, משא"כ בהנטפל דהו"ל הורדה מקדושה שמתחילה הי' נטפל להשם ועכשיו ע"י הקליפה הורד מכבוד קדושתו. וסברא זו הובאה בשו"ת

נח. שו"ע יו"ד סי' רעו ס"י, ועי' בלשכ"ה סי' י"א סקי"ד דאפי' נכתב לאחר שגמר את השם מ"מ מותר למוחקו. ויעויין לעיל הערה לא בשם השפ"א, יעוש"ה.

נו. עי' שבועות ל"ה ע"ב הלכה כאחרים דלאחריו אינו נמחק שכבר קידשו השם, וכ"ה במס' סופרים פ"ד ה"ג ובשו"ע יו"ד שם, ועי' הגרעק"א בש"ך שם. סקי"ג בשם היראים [ועי' באוה"ח הק' בפ' לא תעשון כן לה' אלקיכם, דמרומו בזה על נטפלין לה' מלאחריו, ע"ש].

נז. הנה הגאון ר' טיאה ווייל ז"ל שהובא בשו"ת נוב"י מהדר"ק יו"ד סי' עו הוכיח מד' הרמב"ם בפ"ו מיסודה"ת ה"ג שכ' דמכין מכת מרדות, דמחיקת נטפלין וקדושתן רק דרבנן, וכן הסכים הח"ס בסי' ר"ס, ע"ש. [והנה בשו"ת ח"ס שם כ' דאסמכוהו רבנן אדינא דתוספת העזרה כעזרה ע"ש, וכ' בשבט הלוי ח"ב סי' קמ"ח בחי' ליו"ד סי' רע"ו ס"ט דצ"ע דהתם נעשה התוספת כעזרה גמורה, משא"כ בשם כמ"ש הח"ס שם בעצמו, וא"כ היכא איכא אף דמיון להסמך עליו גזירת נטפלין]. אמנם בסי' רס"ג חזר

במקום הצורך יש להקל בזה^(א), וראה עוד להלן סעיפים לג - לח בדין קליפת השם.
 כה. נטפל לשם הוא דוקא כשכתב אותיות השם כתיקונם, אבל אם חיסר אות
 אחת לא חלה קדושה על הנטפלין. ולכך אם נכתב אלקינו חסר יו"ד וכיו"ב,
 מותר למחוק אותיות נ"ו ולכתוב "ינ"י"^(ב).

כו. נטפל בטעות כגון שכתב אלקינו במקום אלקי, וכן אלקינו במקום אלקיכם,
 אסור למוחקו^(ג), ודלא כהמקילין^(ד), אבל אות שאין דרכו לעולם להיות נטפל
 לשם, מותר למחוקו לכו"ע^(ה).

כז. היה צריך לכתוב אלקיכם וטעה וכתב אלקים, אף דכתב המ"ם לשם נטפלין
 שהרי היה בדעתו לכתוב כ"ם, אין להקל למחוק או אפילו לקלוף המ"ם לברו,
 אלא צריך לגנוז או לקדור^(ו).

סד. ע"י קו"י סקל"ה וסקל"ו, וראה בהערה
 הקודמת.

סה. קסה"ס שם. והנה בשו"ת ח"ס יו"ד סי'
 רס הביא ד' הבנ"י הנ"ל לענין נטפל
 בטעות, וכ' שם די"ל דקדושת השם הוא
 כמזבח הזהב דמקדש אפילו מה שאינו ראוי,
 וא"כ ה"ה נטפל להשם אפי' אינו ראוי
 נתקדש ואסור למחקו ע"ש. וכ' בשבט הלוי
 ח"ב סי' קמח בחי' ליור"ד סי' רע"ו ס"ט די"ל
 דשאני מזבח הפנימי דכיון דמקדש וגם
 אפשר להקריב דהא לענין זה מקדש, א"כ
 ע"י קידוש זה נעשה ראוי להקריב ונעשה ע"י
 קידוש זה כבמקומו, משא"כ בנידו"ד דגם אם
 יקדש נשאר בעל מום ופסול כמקודם ושלא
 במקומו א"כ מנ"ל דמקדש כלל, עכ"ד.

סו. קסה"ס סי' י"ב סי"א ובלשכ"ה סק"ח,
 וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמו
 (ד), ודלא כהגרש"ק בהאלף לך שלמה יו"ד
 סי' רע"ג שדעתו לתלות הכ"ף למעלה, וכ'
 בשבה"ל שם דנראה שאנחנו לא נוהגים כן

ח"ס יו"ד סי' ר"ס, וכ' עלה ודבר גדול דיבר
 הנוב"י ז"ל, וע"י בפת"ש סקי"ב. וע"ע בשבט
 הלוי ח"א סי' ל' מ"ש עפי"ד הנוב"י בדין
 תשמישי קדושה שאין ראויים לקדושה, ע"ש.
 וראה להלן סכ"ו בדין נטפל בטעות.

סא. כן מצינו בפוסקים שהתירו לקלוף
 הנטפלים במקום הצורך, וראה להלן
 סעיף כו בדין נטפל בטעות, ע"ש.

סב. ע"י ט"ז שם סק"ז דס"ל דאותיות נ"ו
 הוי נטפל להשם, אמנם בשו"ת משאת
 בנימין סי' נ"ז ס"ל שדין נטפלין הוא דוקא
 אם נכתב השם כראוי ובלא זה אין דין
 נטפלין, וע"י בבנ"י וקו"י סקל"ז, ואמר מרן
 שליט"א דנקטינן בזה כהמשאת בנימין. וראה
 לעיל סעיף ט"ז.

סג. ע"י קסה"ס סי' י"א ס"ז שדעתו להחמיר
 כרוה"פ וראה בשבט הלוי ח"ב סי'
 קמ"ח בחי' לש"ך יו"ד רע"ו סקי"ב ולהלן
 סעיף כ"ו ע"ש. וע"ע קו"י סקל"ד, משנה"ס
 ס"ק קכ"ח, ומאיר עיני סופרים.

כח. ספר תורה שהיה כתוב אלקיך במקום אלקיו, יש להתיר לקדור הק' לברו באופן שאינו בקי בקליפה, ויכתוב אחר כך הו' על הטלאי^(כז). וכן אם נעשה משמוש בנטפל של אלקיכם והוצרכו לקלוף הכ"ם ועל ידי זה נקלש הקלף, יש להתיר לחזקו על ידי טלאי^(כח).

ג. גרם מחיקה

כט. נחלקו הפוסקים בגרם מחיקת השם^(כט) והיינו שאינו מוחק בידים, אם מותר או אסור, ולמעשה אף דיש מקילין בזה^(ע), מ"מ אין להתיר לכתחילה רק באופנים מסויימים^(עא) וראה עוד בהערה^(עב), אך היכא דיכול לעשות באופן שלא

בפני השם ערום, וכ' המפרשים דקמ"ל בזה דגרם מחיקה מותר, ע"י כס"מ ומרכה"מ, וע"ע בספר הלקט שם. ויעויין בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' מ"ד (ב) לענין נט"י בנכתב השם ע"ג היד דקיי"ל דגרם מחיקת השם מותר כמבואר בשבת וברמב"ם שם, והטעם דכורך עליו גמי בירד לטבול הוא מפני שאסור לעמוד בפני השם ערום, וכנ"ל, וראה עוד בסמוך.

עא. יעויין היטב בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' רכד דאף דיש כמה קדמונים שדעתם דלמעשה גרם מחיקה מותר גם דרך ודאי, צ"ע להתיר לכתחילה כיון דהרשב"א שבת שם ומאירי שבת קכ"א מחמירים בזה, ומה גם דבנוב"י הנ"ל מבואר דכל עיקר היתר גרם מחיקת השם אינו להלכה, אף שדעתו לא נתקבל בגדולי הפוסקים כמבואר בח"ס ובית אפרים יו"ד סי' ס"א וגם ראיתו מש"ס מגילה צ"ע [ראה בהערה הבאה], מ"מ אינו פשוט להתיר אם לא אולי ע"י קטן כמ"ש הבית אפרים, או אם אינו פסיק רישא שימחק ודאי ע"ש, וראה עוד בסמוך סעיף ל"א ובהערות לענין פסיק רישא במחיקת השם. עב. יעויין בד' הפוסקים הנ"ל לענין גרם

רק לקדור, עכ"ד. ועע"ש סי' קמ"ח בחי' ליו"ד סי' רע"ו ס"ט שכ' דאין עצה אלא לגנוז או לקדור, ע"ש. [ויעויין בפת"ש שם סק"ד בשם שו"ת יד אליהו ובגליון מהרש"א שם].

סז. שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמ"ח בחי' ליו"ד סי' רע"ו ס"ט, עפימ"ש בשו"ת ח"ס יו"ד סי' ר"ס והו"ד בפת"ש שם סקי"ב, ועפ"י הוראת הדבר שמואל אבוהב סי' ש"ה שהובא בגליון מהרש"א סי' ר"פ בש"ך סק"ז, ע"ש.

סח. שבט הלוי ח"ד סי' קנ"ח ובגליון בהוספות לסי' הנ"ל, עפי"ד הדבר שמואל הנ"ל, וראה בהערה הקודמת.

סמ. ע"י שבת ק"כ ע"ב וברמב"ם פ"ו מיסודי התורה ה"ו, ויעויין היטב בשו"ת נובי"ת או"ח סי' יז ושו"ת ח"ס יו"ד סי' רסג וסי' רסו, ומ"ש ליישב בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' רכד עש"ה, וע"ע בלשכה"ס סי' י"א סק"א ולהלן בסמוך.

ע. ברמב"ם הנ"ל ה"י שם כתוב על בשרו הרי זה לא ירחוץ וכו', נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי וטובל וכו', שלא אמרו לכרוך עליו אלא מפני שאסור לעמוד

יבא לידי מחיקה, יש להחמיר^(ע).

ל. כשרוצה לתקן ספר תורה [או בתפילין ומזוזות באותיות שרישומן ניכר עדיין באופן שרשאי לתקן, ראה להלן פרק יג^(ע)] יכול להעביר קולמוס אף על השמות ואין צריך לחוש שימחקו האותיות^(ע).

ס"ת נגעו בה, ע"ש. וראה עוד להלן פרק כ"ו סעיף ל'.

עג. ע"י בשו"ת בית אפרים יו"ד סי' ס"א שמחמיר בזה לכתחילה באפשר בענין אחר, והובא בשבט הלוי ח"א סי' מד (ב), ועפ"י כ' שם דיכרוך במפה ע"ג היד, וכ' שם דאם נכתב השם על פיסת היד יש לסמוך על הפוסקים המקילים בנטילת ידיים עד קשרי האצבעות, ע"ש. וראה עוד בבית לחם יהודה יו"ד סי' רע"ו סי' לענין נט"י בנכתב השם על היד, ע"ש. [וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמ"ה]. וע"ע בלשכה"ס סי' י"א סק"א.

עד. יעויין היטב בסי' ל"ב סכ"ז ולהלן פרק י"ג בפרטי דיני כסדרן.

עה. יעויין בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קכו וח"ג סי' קצ"ג ובברכ"י סי' לב והו"ד בשע"ת שם סקי"ט שנוטים להחמיר בזה [וראה בהערה הסמוכה], אך בשו"ת ח"ס יו"ד סי' רנ"ו [לענין דיו שנתאדם לאחר זמן] כ' דקרוב לודאי דמותר להעביר קולמוס אף בשמות הקדושים כדיו ע"ג דיו והו"ד במ"ב סי' לב ס"ק קכ"ח, ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ז' כתב שדעת התורה מחייב דאין בזה גדר מחיקה כלל כיון שהרבה רק דיו ע"ג דיו והתחתון מתקיים מכח העליון, ודבר פשוט דאם מחק שם צ"ז ע"י שהעביר דיו ע"ג דיו

מחיקה לצורך מצוה. והנה רש"י ביומא ח' ע"א בהא דא"י התם דבהיה שם כתוב על בשרו הרי זה לא ירחץ ופירש"י דלא ירחץ שלא ימחקנו, ובתו"י שם מיייתי דבשבת שם מסקינן דטעמא משום שאסור לעמוד בפני השם ערום, אבל משום לא תעשון לא אסרינן גרמא ודלא כפירש"י. ובשו"ת נובי"ת הנ"ל נטה לומר דלא שרי גרמא אלא לטבילה של מצוה אבל לדבר הרשות אפילו גרמא אסור, ואף דליכא לאו דלא תעשון מ"מ אסור משום בזיון השם דאין בזיון גדול יותר מגרם מחיקת השם, והביא דפליגי בזה רש"י ותו"י יומא הנ"ל, וע"ש שהוכיח כשי' רש"י ויישב קושי' התו"י הנ"ל, וכ' שם עוד להוכיח ממ"ש במגילה כ"ו ע"ב ובשו"ע יו"ד סי' רפ"ב ס"י דס"ת שבלה גונזין אותו בכלי חרס ע"ש, א"כ מוכח דאסור לגרום מחיקת השם ומה"ט צריך לגנוז בכלי חרס, ומסיק דאסור לגרום מחיקת השם שלא לצורך מצוה, ע"ש. וע"י בשבט הלוי ח"ב סי' קמה מ"ש בד' רש"י הנ"ל.

ויעויין בשבט הלוי ח"ח סי' רכ"ד שכ' דראי' שכ' בנוב"י ממגילה צ"ע, וע"י בס' הלקט פ"י מס"ת שכ' דצ"ע דלפ"י הרמב"ם סותר א"ע דפסק בהל' ס"ת שם דצריך גניזה בכ"ח, ובפ"ו מיסודה"ת הנ"ל פסק דגרם מחיקה מותר, וע"כ דטעם הגניזה בכ"ח אינו משום איסור גרם מחיקה אלא משום כבוד

ויש מחמירים^(עו).

לא. אך בספרי תורה ישנים שעל ידי נגיעת הקולמוס לפעמים מתפוררים ונמחקים תיבות, יש להחמיר היכא דאיכא פסיק רישא שימחק בודאי אף שהוא דרך כתיבה^(עו).

לב. אמנם אם אינו ודאי שימחק, שרי כשעושה כן דרך כתיבה כדי לתקנו^(עח). ויש מי שמקיל אף בפסיק רישא, כיון דאינו מוחק בידים אלא גרמא בעלמא^(עט).

קליפה וקדירת השם

לג. נחלקו הפוסקים אי שרי לקלוף את השם^(פ), ובמקום הצורך יש להתיר על ידי

בכל התורה אהני כתב העליון, ולדידן לא אהני, והיינו שלא מהני להכשיר דכיון דהוא דיו ע"ג דיו נתבטל עליון לתחתון, אבל שיקרא מוחק התחתון לא שמענו. ועי' בשו"ת שבה"ל שם מה שנו"נ בד' התשב"ץ הנ"ל במ"ש בש"ס גיטין נ"ד ע"ב וליעבר קולמוס באזכרות שלא נכתבו לשמן, יעו"ש. וראה עוד בהערה הקודמת.

עז. עי' בשו"ת חת"ס הנ"ל ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' רכד דמשמעות הפוסקים דהיכא דפס"ר שימחק אסור, ועי' בחזו"א יו"ד סי' קסד שמבואר ג"כ דמותר רק היכא דל"ה פס"ר שימחק, עי"ש.

עח. יעויין היטב בשו"ת שבט הלוי שם באריכות בביאור שיטות הפוסקים בזה.

עט. עי' שו"ת ח"ס יו"ד סי' רס"ג וסי' רס"ו, ובשו"ת שבט הלוי הנ"ל בישוב סתירת פסקי הח"ס בתשו' שם עש"ה. וע"ע בשו"ת חת"ס החדשות סי' ל"ו.

פ. הנה הרשב"ש מובא בבד"ה להב"י כ' לאסור הקליפה כי שמא ע"י כך יקרע

וחזקו עי"ז שלא קיים כלל מצות מחיקת שם ע"ז, ודומיא לזה אין כאן איסור מחיקת השם, כי שני הדברים תלויים זה בזה, וכיון דהתשב"ץ לא כ' לאסור מטעם מחיקה דרך ודאי אלא דרך חשש, והח"ס שם כ' דקרוכ לודאי דמותר להעב"ק שזהו לשון נטי' ברורה להקל [וכן נקטו עוד אחרונים בד' מרן הח"ס, עי' ליקוטי הערות שם ולעיל פרק ד' הע' כח], וגם הברכ"י מסיק בצ"ע, אין ספק מוציא מידי ודאי, וכמדומה שגם מנהג העולם להקל בזה, ע"כ.

עו. כ"ה דעת התשב"ץ שהובא בשע"ת שם ובפוסקים הנ"ל, דיש לחשוש בכתב ע"ג כתב משום מוחק את השם, דכיון דאינו כתב שוב הוי מחיקה, והובא בלשכה"ס סי' יא סק"ב ע"ש. ובשע"ת שם הביא מהברכ"י דיש ראי' לזה מד' הרמב"ן והריטב"א והר"ן בגיטין דף י"ט גבי מלאכת מחשבת, ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ד' כ' לתמוה ע"ז דהרמב"ן שם כ' דלר' אחא בר יעקב דס"ל דמהני העב"ק משלא לשמה ללשמה, דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה משא"כ

מומחה הרגיל בכך^(פא), אך אם הקלף דק אין לקלוף מחשש מחיקה ח"ו^(פב).

לד. יש מהפוסקים שסובר דאין לקלוף הנטפלים להשם, אך במקום הצורך יש להקל^(פג).

לה. בשמות מסופקים יש מקום להקל בקליפה, אף להמחמירים הסוברים דאסור לקלוף את השם^(פד).

בשבה"ל ח"ב סי' קמ"ח בחי' ליו"ד רע"ו
בט"ז סק"ז דבספק יש לסמוך לקלוף וא"ו
המיותר בפ' יזבחו וגו' שבפר' האזינו].

פב. יעויין בד' הרשב"ש שהובא לעיל
הערה פ' ובקסה"ס הנ"ל ובשבט הלוי
ח"ד הנ"ל.

פג. הנה בשו"ת נובי"ק יו"ד סי' עו ס"ל
דקליפת נטפלין חמור מקליפת השם
עצמו, וטעמא קיהיב דבשם עצמו אם קלפוהו
ולא נמחק ונשבר ע"י קליפתו הרי הוא
בקדושתו בכל מקום שהוא, משא"כ
בהנטפלין שכל קדושתם הוא משום
שמחוברים לשם הק', ואם קולפים הו"ל
הורדה מקדושתו יעו"ש, ודבריו הובאו
בשו"ת ח"ס יו"ד סי' רס, וכ' עלה ודבר גדול
דיבר הנוב"י ז"ל, ועי' בפת"ש יו"ד סי' רע"ו
סקי"ב ולעיל פ"ט סעיפים כ"ג וכ"ד ובהערות
בגדר איסור מחיקת נטפלין. ויעויין בקסה"ס
סי' י"א סי"ב שאוסר לקלוף הנטפלין. אך
במקום הצורך מקילין לקלוף, ועי' לעיל סכ"ו
לענין נטפל בטעות.

פד. עי' שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמ"ח
בחי' לסי' רע"ו בט"ז סק"ז לענין
אם הוסיף וא"ו מיותר בתיבת אלוה
שבפסוק יזבחו לשדים וגו' ע"ש. ויעויין
לעיל סי"ב ובהערות.

הקלף והוה מחיקה או שמא הדיו נכנסה
מעיקרא בתוך עובי הקלף וכשקולפו נשאר
חצי השם בעובי תחת הקלף וחציו במה
שקולף, ומ"מ כתב שלא מחה בסופרים, וכן
בש"ך סי' ערה סק"ג וכן בבנ"י ובקסה"ס סי'
יא סי"א כ' לאסור, וכ"כ בשו"ת מהרי"א יו"ד
סי' רצ"ב, אך בסמ"ק מתיר הקליפה, וכ"ד
המג"א סי' ל"ב סקכ"ו ע"ש, ובשו"ת ח"ס
יו"ד סי' רס כ' להוכיח מתוס' ערכין ו' ע"א
דמותר לקלוף יעו"ש, ומסיק הח"ס שם דמי
יכנוס ראשו לכתחילה להקל בשם הקדוש,
ומ"מ אין בידינו כח למחות בהסופרים
הנוהגים כן כיון דמרא דשמעתתא הוא
הרשב"ש והוא כ' שלא מיחה, ע"כ. נוהנה
האחרונים נתקשו בסתירת ד' הח"ס דבסי'
רס"ד כ' "מ"ש להתיר גם קליפת השם
ממקומו בקליפה דקה הוא תמוה מאד,
דממ"נ אם דעתו לקלוף השם ולכתוב
במקומו תיבות אחרות וכו' זה לא יתכן וכו',
ואם יניח כך חלק בלי כתב וכו', הרי היא
פרשה סתומה וכו', וע"כ תיקון הקילוף
ישתקע לפע"ד, ע"כ. ואאמו"ר הגאון
שליט"א כ' ליישב די"ל דבסי' רס איירי
הח"ס באופן שאחר הקליפה כותב את השם
במקומו ובכה"ג שפיר דמי, ודו"ק].

פא. עי' בשו"ת ח"ס הנ"ל ובשבט הלוי ח"ד
סי' קל"ח אות א' ואות ג'. וועי'

לו. דנו הפוסקים אי מותר לקדור את השם^(פח), ובמקום הצורך מקילין לקדור השם יחד עם עוד תיבות^(פז), והמנהג להקל בקדירה יותר מבקליפה^(פו).

לז. במקום שהיה כתוב השם, דעת הרבה פוסקים דאסור לכתוב שם תיבות חול^(פח), ויש מקילין בזה^(פט).

לח. ומכל מקום באופן שצריך למחוק כמה שורות ובתוכם כמה שמות שצריך

פה. בשו"ת הרא"ש כלל ג' סי' ז' כ' לאסור לקדור מפני שאין זה כבוד השם אלא יגנוז היריעה, ועי' בש"ך סי' רעו סק"ב וכ"כ בשו"ת שבו"י ח"א סי' פ"א, ועי' בקסה"ס סי' יא ס"ח ולהלן בסמוך.

פו. במס' פ"ה ה"ה איתא ייתר את השם מקיים הראשון ומחטב [קודר] את האחרון, והובא בב"י שם, ועי' בקסה"ס סי' י"א ס"ט, אמנם בשו"ת הרא"ש הנ"ל אוסר לקדור, ויעויין היטב בשו"ת ח"ס שם סי' רס"ד וסי' רע"ב די"ל דלא פליג הרא"ש אמס' סופרים אלא ס"ל התם ביתרת השם נמצא השם גורם פסול לכמה שמות שבס"ת א"כ זהו כבודו לקודרו ולא שיהי' הוא גורם לגנוז כמה שמות קדושות, אבל בתשו' הרא"ש מיירי להדיא שלא הי' שום פסול בהשמות אלא שהפתוחות והסתומות לא נכתבו כראוי, ע"ז כ' הרא"ש דטוב יותר לגנוז כל היריעה מלקדור כל השמות דכיון שהשמות אינם גורמים הפסול אין נכון לקודרם, יעושה, ועד"ז כ' לחלק ג"כ בקסה"ס הנ"ל ע"ש. ובח"ס שם בסו"ד כ' דטוב שיקדור עוד איזה תיבות עם השם כדי שלא יבא לידי גניזה לבדו שזה הוא בזיון והורדה לקדושה טפי, וחילוק זה מבואר בירושלמי פ"ק דמגילה והובא בב"י שם

לענין תליית השם דעדיף טפי כשיש גם תיבות חול עמו, וכ"כ בקסה"ס שם ובלשכ"ה סקי"ט יעו"ש. ועי' בשבט הלוי ח"ד סי' קלח (ג) שהתיר במקום הצורך לקדור עם עוד תיבות, וע"ע להלן סל"ז ובהערה. ובגוף ד' המס' סופרים הנ"ל יעויין עוד בשו"ת נחלת שבעה סי' לז, חיים שאל סי' נז, ובשבט הלוי ח"ד סי' קל"ז ד"ה אלא ולהלן פ"י הערה כ"ב, ע"ש.

פז. יעויין בשו"ת ח"ס יו"ד סי' רסד ובשאלת יעב"ץ סי' קנג, וע"ע בשו"ת מהרי"א יו"ד סי' רצ"ב שהביא חבל פוסקים שמתירין לקדור ובקליפה כ' שם לאסור ע"ש. וע"ע בשו"ת ח"ס שם סוס"י רסג דקדירה אינו מפורש בתורה לאסור וספיקא לקולא, יעו"ש. ועי' בשבט הלוי ח"ג סי' קמח (ב) דידוע מפוסקים דלפי מנהג שלנו מקילים יותר בקדירה מבקליפה, וע"ע בפת"ש סי' ער"ה סק"ד בארוכה.

פח. כ"כ התוס' בערכין דף ו' ע"א והובא במג"א סי' ל"ב סקכ"ו, וכ"כ בפשיטות בשו"ת ח"ס יו"ד סי' רס"ד ובקסה"ס סי' יא סי"א.

פט. יעויין בשו"ת שבט הלוי שם.

לקלוף, בכה"ג אין להקל בקליפה, ריש לחוש שח"ו במקום אחד לא תעלה הקליפה יפה, וגם דצריך לסמוך על קולא שניה לכתוב הרבה פעמים שארי תיבות במקום שמות הנקלפים, אלא יש לגנוז אותה יריעה^(צ).

לט. ובמקום שיש הפסד גדול שצריכים לסלק כמה יריעות, יש להתיר לקדור את השם יחד עם כמה תיבות^(צא) [ויכתוב על המטלית אותם התיבות ביחד עם השם].

מ. נקרע הקלף בתוך ה"א אחרונה של שם הוי"ה ונשאר רגל הפנימי של ה"ה מעבר לקרע, אז כיון דה"ה נשתנה צורתה לגמרי על ידי קרע זה, ימחוק רגל השמאלי שהוא מעבר לקרע, ובדל"ת הנשאר שנכתב בקדושת השם יעשה ה"ה על ידי הוספת רגל שמאלי^(צב).

צ. שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קלח אות א', וכדעת הש"ך הנ"ל. [ועי' קסה"ס ס"ח ובמשנה"ס שם].

צב. יעויין היטב בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קלט. וע"ש דאף באופן שעל ידי

הקרע גגה קצר, מ"מ כיון דצורת ה"ה עליו אין לחוש ובפרט במקום תיקון שם הקודש, ע"ש. ויעויין להלן בדיני צורת האותיות אות ה'. [וראה עוד להלן פרק י"ח סעיף י' ואילך בפרטי דיני יריעה שנקרעה. ע"ש].

צא. שו"ת שבה"ל שם אות ג', ואף דביו"ד סי' ר"פ יש מחמירין דאין לכתוב שם קודש על המטלית, מ"מ מהש"ך סי' הע"ר סק"ג מוכח דלצורך כותבים גם שם על המטלית, ע"ש. ועי' שו"ת חת"ס יו"ד סי' רנ"ט. ובקסה"ס סי'

פרק י

טעויות בשמות הקודש ותיקונם

א. שם קודש ששכח לקדשו וכתבו בסתמא^(א) אסור למחקו^(ב). [ודלא כמי שמקיל בזה^(ג)], וכל שכן אם נתכוין לקדשו אף שכתבו שלא במקומו, דאסור במחיקה^(ד).

ב. שם של קודש שהיה הסופר סבור בעת כתיבתו שהוא חול, וכתבו בפירוש לשם חול, וכגון בשם א-ל שחשב שהכונה אל בסגול^(ה), דעת רוב הפוסקים דמותר למחקו לצורך תיקון^(ו) ודלא כהמחמירין^(ז) [וכן אם היה צריך לכתוב את השם

פסול, ואף בכה"ג התיר הש"ך למוחקו, ויעויין היטב בלשכ"ה חקירה י"א ובמשנה"ס סי' י"א סק"י ובשעה"צ שם. [וראה לעיל פ"ט סעיף ז' ובהערות].

ד. קסה"ס סי' י"א ס"ב.

ה. עי' שו"ת שבט הלוי ח"א סי' ג (א) [ח"ב סי' קמז (ב)] בסופר שבפסוק ויאמרו, א-ל אלקי הרוחות, שבפרשת קרח, הי' סובר בבירור דרצון הפסוק ויאמרו אל (חול, היינו בסגול), ושוב נודע לו שהוא קודש, וראה בסמוך.

ו. במס' סופרים פ"ה ה"ג מוכח דכה"ג מותר למחקו, וכ"כ הש"ך בסי' רע"ו סק"ב דמותר למחקו לצורך, וכן מבואר בשו"ת מהרי"ל סי' קכז, ועי' בשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' קס"ב וקע"ה דלמעשה מותר למחקו, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי שם דרוב הפוסקים מתירין למחקו ודלא כאו"ז וקסה"ס, וע"ע בגדה"ק כלל ו' אות א-ב, וראה בסמוך.

ז. עי' בקסה"ס סי' י"ב ס"א שדעתו דיש לקדרו ובלשכ"ה שם סק"א בשם או"ז סי'

א. היינו שידע בעת כתיבתו שכותב את השם [או שבתחילת הכתיבה קידש האזכרות], אלא שלא היה במחשבתו שכותב עתה השם [יעויין לעיל פ"ח אי סגי בידע שכותב את השם, אמנם לענין מחיקה יש להחמיר יותר, יעויין עוד לעיל פ"ט ס"ז]. וראה להלן סעיף ב' בכתבו לשם תיבת חול, ע"ש.

ב. עי' מלא"ש כלל ט סק"ל, פת"ש סי' רעו סק"ט, ובשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ז כתב אם היה צריך לכתוב השם וכתבו סתם בלי כונה אסור למוחקו מפני שכתבת האותיות מוליך לקדושתן, והו"ד בקו"י שם סקנ"ב. וע"ע בלשכ"ה סי' י"ב סק"א, ובחקירה י"א.

ג. עי' ש"ך סי' רע"ו סק"ב שכ' דשם שלא נכתב לשם קדושה מותר למוחקו לצורך תיקון דוקא, ע"כ. ונחלקו האחרונים אי כונתו דוקא בכתב לשם תיבה של חול או אפילו בכתבו בסתמא בלא שום כונה, דד' הקסה"ס סי' יא שכוונתו להתיר דוקא בכתב בשוגג לשם חול, אמנם הבית שלמה ח"ב סי' קסב וסי' קע"ה כתב דאיירי אף בידע שכותב שם קודש אלא שלא קידשו אף במחשבה שהוא

ונתכוין לכתוב יהודה ושכח להטיל בו דל"ת^(ח)].

ג. אבל אם כתב בטעות שם קודש במקום שצריך תיבות חול, וכגון שכתב שם הוי"ה במקום "יהיה" ולא נתכוין לקדשו, מותר למחוק הוא"ו^(ט). ואם כתבו בסתמא יש מי שמחמיר בדבר^(י).

ד. כמו כן בתיבת יהודה שנתכוין לכתוב יהודה ושכח להטיל בו דלת ונכתב שם הוי"ה מותר מעיקר הדין למחוק הה"א^(א), ויש סוברים דלכתחילה יתלה מקודם דל"ת^(ב) למעלה בין הוא"ו לה"א [דאז ניכר שהוא "יהודה" ואין בו מחיקה כלל], ואחר כך ימחוק הה"א ויגמור תיבת יהודה^(ג).

ה. היה צריך לכתוב את השם וכתב תיבת חול, וכגון שכתב יהודה במקום שם הוי"ה, ואין ידוע אם קידשו או לא, יש להחמיר ולקדרו או לקלפו^(ד). ואם אומר

י. עי' בקסה"ס סי' י"ב ס"ו שכ' דנ"ל להחמיר.

יא. משום דנכתב לשם חול וגם שלא במקומו, ויעויין בסעיף הקודם ובהערה אות ט'.

יב. ועי' בהגרעק"א יו"ד סי' רע"ו סי"ב בשם העט"ז דאין לחוש בתליית הדל"ת משום איסור מחיקה כיון שלא היתה כוונתו לכתוב השם אלא תיבת יהודה, וכ' הגרעק"א שם דנלמד מזה דאם הי' כוונתו לכתוב השם, היה אסור לתלות הדל"ת דעי"ז שקורים עתה יהודה הוי כמחיקת השם, וציין לד' הא"ר או"ח סי' קמ"ב סק"ג ושו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קפ"ז. וראה עוד לעיל סעיף ג' ובהערה.

יג. עי' שו"ע יו"ד סי' רע"ו סי"ב וקסה"ס סי' יב ס"ו, וע"ש ס"ב.

יד. קסה"ס סי' י"ב ס"ה, וע"ש שכ' דאין תקנה לעשות מן הדל"ת ה"א כי שמא לא קידשו הסופר אלא כ' בכונה תיבת יהודה.

תקנ"ו דלא קיי"ל כת"ק אלא אסור למחוק מפני מראית העין [כיון שכתוב במקום הראוי לשם קודש], יעש"ה. ויעויין בשבט הלוי שם דאפשר דאף לד' הקסה"ס ליכא מראית העין רק בשם הוי"ה שנכתב לשם חול כיון דהמשמעות מורה יותר לשם הוי"ה, מתיבת חול, אבל ב"אל" דשכיח בחול יותר מבקודש אולי ליכא מראית העין כלל, אמנם בלא"ה כתב בשבה"ל שם דנראה דרוב הפוסקים לא קיי"ל כהאו"ז והקסה"ס, וראה בהערה הקודמת.

ח. עי' בקסה"ס ושבט הלוי שהובאו בהערות הקודמות, וע"ע בשו"ע יו"ד סי' רע"ו סי"ב.

ט. עי' קו"י סקנ"ה בשם ברכ"י אות כ"ז, וכ' בברכ"י שם דהא דשרי למחוק היינו דוקא בשביל תיקון סתו"מ אבל לדבר הרשות אסור למחוק ואפילו לתלות עליו דל"ת מלמעלה אסור.

הסופר שקידשו אלא שבטעות כתב "יהודה", מתקן הדל"ת לה"א ומוחק הה"א שאחריו^(ט).

ו. אבל אם כתוב תיבת "יהיה" במקום שם הוי"ה, ואין הסופר לפנינו, אם ניכר שכתב האותיות כדרך שכותבין השמות [וכן אם הסופר לפנינו ואומר שקידשו], ישייר ה"א אחרונה ומהיו"ד אחרונה יעשה וא"ו^(ט), ומעיקר הדין יכול אף למחוק הה"א ולכתוב וא"ו ה"א^(ח). ואם לא ניכר שכתב האותיות כדרך כתיבת השם, ודאי צריך למחוק ה"א האחרונה^(ח). ויש מהאחרונים שדעתם דבכהאי גוונא אין תקנה^(ט).

ז. הוסיף או חיסר אות בכתיבת השם, ראה לעיל פרק ט' סעיפים טז-יח.

ח. כתב "אלהים אחרים" לשם קדושה, לא נתקדש ויכול להניחו כך ואינו צריך למחקו^(ב), ואם אירעה טעות יכול לתקנו ואין בו איסור

יח. כ"ז בשו"ת בית שלמה ושכה"ל שם.

יט. שו"ת שבט הלוי שם בשם אחרונים.

כ. ברמ"א יו"ד סי' רע"ו ס"ב כתב שם אלהים אחרים לשם קדושה אינו פסול דהוי כמקדיש בעל מומין למזבח דאינן קדושים, ומקורו מד' התשב"ץ ח"א סי' קעז ופשטות ד' הרמ"א משמע דס"ל דאינן קדושים כלל, ואין הס"ת פסול, וגם אין צריך למחקם או לקדרם, כיון דלא חל קדושה כלל, אלא נשאר הס"ת והשם הזה במהותו האמיתי ולכן יכול להניחם כך, וע"ע בהגהות הט"ז שם. ויעויין בארוכה בשבט הלוי ח"ד סי' קל"ז דהכי מוכח בל' הלבוש כאן, וכן ל' הב"י שכ' דאין בכך כלום, והכי מוכח נמי מל' התשב"ץ שם שהוא מקור ד' הרמ"א הנ"ל וכן מבואר בבנ"י [ראה בהערה הסמוכה], וכ"כ במלא"ש כלל ט' סקכ"ט בשם היעב"ץ.

ובנוף ד' הרמ"א שכתב שם אלהים אחרים לשם קדושה. כתבו הפוסקים כמה

טו. מלא"ש כלל ט' סכ"ב. וכ' שם בשם רמ"ע דמותר אף למחוק תחלה ה"א אחרונה קודם תיקון הדל"ת לה"א.

טז. שו"ת בית שלמה יו"ד סי' קנ"א וקנ"ב והובא בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמח בחי' ליו"ד סי' רע"ו ס"ב. [ויעויין בשו"ת ח"ס יו"ד סי' רע"א שכ' דנראה דלא היתה כוונת המחברים לשנות בצוה"א כלל, רק בשעת כתיבה יכוון כך וימשוך האותיות בידו כך, אמנם כשנגמר הכתיבה לא ירגיש אדם בזה כלל ולא יהיה שום שינוי באותיות השם הק' משאר תמונות אותיות כלל, וחלילה לשנות אפילו כל שהוא מפני דברים הנאמרים בחשאי, ע"כ. וע"ע בשו"ת דברי יציב או"ח סי' ל"ו מ"ש בארוכה בד' מרן זצ"ל].

יז. שו"ת בית שלמה ושכה"ל שם, [והטעם משום דה"א אחרונה מעיקר הדין לא חל עליה קדושה, וכמ"ש לעיל פ"ט ס"ט דתוספת אות בשם גורמת שהאות שלאחריה לא נתקדשה, ע"ש].

מחיקה^(כא). ויש מחמירים דצריך לקדרו^(כב), וראה בהערה^(כג).

דרכים באיזה אופן מיירי, ויעויין בשבט הלוי שם דהעיקר כהבנת הט"ז סק"ב והערך שי והערוה"ש דהרמ"א איירי דוקא דלא ידע שהוא שם ע"ז וטעה וקדשו לשם קדושת השם, אבל בידע שהוא שם ע"ז וקדשו הו"ל מין והס"ת פסול, וכ"כ בשו"ת יד אליהו שהובא בגליון מהרש"א שם. אך החזו"א יו"ד סי' קס"ד סוסק"ג כ' דהרמ"א איירי דוקא בנתכוין לשם אלהים אחרים אבל חשב שיתפוס בו קדושה כיון שהאותיות של שם קודש ובכה"ג לא פסל במחשבה זו, אבל אם חשב על אלהים שהוא כותב שהוא קודש אף שבאמת טעה ומעל דהא אין כאן מקום שם קודש, מ"מ נתקדש ככותב על ידות הכלים והשם נתקדש והספר נפסל, ובשו"ת שבט הלוי שם כתב דמד' הפוסקים הנ"ל מבואר להיפך, ומה שמדמה החזו"א לכותב על ידות הכלים כבר חילק הט"ז שם בזה וחי' שלא הביאו החזו"א, וכ' בשבה"ל שם דלד' החזו"א צ"ל בדוחק דבמתפיס אלהים אחרים לשם קדושה לא מיקרי מין, דמין היינו דוקא בנתכוין לשם ע"ז כמ"ש בגיטין מ"ה ע"ב וביו"ד סי' רפ"א וש"ך סק"א, אבל זה לא כיון לשם ע"ז, אלא הרשיע בזה שבשם ע"ז שידע שהוא ע"ז כיון לשם קדושת אותיות השם, ויעו"ש עוד בשבט הלוי שם. וראה עוד בסמוך לענין שאר שמות של חול.

כא. יעויין בבני יונה שם שכ' המקדש שם אלהים אחרים אין הס"ת פסול בכך וכו' שאין קדושה חל עליהם ולפי"ז אם אירע איזה טעות רשאי למחקם, ע"כ. ומוכח כנ"ל דאין חיוב גזירה, ולא חיוב לקדור או למחוק

כיון שנשאר הכל בכשרותו ע"י שלא חל קדושה כלל, ואדרבה בחינם אין למחקו רק אם אירעה בו טעות, ועי' מק"מ שם סק"כ, ובשבט הלוי שם. והנה בערוה"ש שם כ' דמ"ש הרמ"א דאינו פסול, ר"ל דאינו פסול גמור שצריך לסלק היריעה ויהי' כאן איסור מחיקה, זה אינו שהרי אין קדושה חלה כלל, ואדרבה מחוייב למחקו דמכוער הדבר להניחו כך, ע"ש. ובשו"ת שבה"ל שם תמה במ"ש דאסור לקיים שם זה בס"ת וחייב למחקו מטעם כיעור, דמפשטות ד' הב"י והרמ"א ושאר פוסקים הנ"ל מוכח דמותר לקיימו כך כיון שלא חל קדושה א"כ מחשבתו להבל דמה, ואין לו השפעה כלל על הס"ת, ואדרבה הרי כתב הבנ"י דאין למחקו רק אם אירע איזה טעות, ומוכח דבלא"ה אין למחוק וא"צ למחוק, ע"ש.

כב. עי' קסה"ס סי' י"א סט"ז שכ' דאם עבר וקדשו בין בשוגג בין במזיד אסור במחיקה וצריכין לקדרו מן היריעה, והוא דעת השלטי גבורים ס"פ שבועות העדות, ומקורו ממ"ס פ"ה ה"ה, דאיתא התם טעה וכתב יסגירנו אל אל אויל מקיים את הראשון ומעכב [וקודר] את האחרון, והיינו שטעה וסבר שגם אל השני בציירי וכ' לשם קדושה, ומוכח דבענין זה קידושי טעות הויין קידושין [ועי' בכסא רחמים להחיד"א עמ"ס סופרים], ועי' בגדה"ק סי' רע"ו סוס"ק ה' ובקסה"ס חקירה י"ב. והנה בגדה"ק שם נדחק מאוד ליישב ד' המ"ס הנ"ל, אמנם בשו"ת שבט הלוי שם כ' די"ל דאין הטעות שכ' השני לשם קדושה אעפ"י שהוא חול, אלא כמו

מ. קידש שם חול כגון והייתם כאלהים ^(כד) וכיו"ב, לא נתפס בקדושה כלל ^(כה), ויש מחמירין דצריך קדירה, ויש לחוש לכתחילה לקדרו ^(כו), והסומך על המקילין להניחו כך, אין מזניחין אותו ^(כז).

ששכיח טובא שסובר שעדיין אוחז באל הראשון שהוא קדוש וכ' בטעות פעמיים את הראשון כיון ששכח שכבר כתבו, דאז הוא דומה למי שכתב פעמיים את השם דיקיים ^{אמר החכם} הראשון וקודר השני, וע"ע במלא"ש כלל ט' סקכ"ט. וראה עוד בסמוך.

בג. יעויין בשבט הלוי שם דהמעין היטב יראה דאין ראוי מכרעת נגד התשב"ץ [וראה בהערה הקודמת], וע"כ צ"ע למה סתם הקסה"ס בפשיטות נגד התשב"ץ הב"י והרמ"א והלבוש ובנ"י ועוד פוסקים, ומסיק שם דודאי אין בידינו לחלוק על הגאונים תשב"ץ ב"י ורמ"א ודעימי, וגם למחוק לא נראה וכנ"ל, ולענין לקדור לחוש לכתחילה לשי' הש"ג והקסה"ס כמ"ש במק"מ שם סק"י"ט גם זה צ"ע לדינא, ע"כ. [וראה עוד להלן הערה כה].

כד. עי' במס' סופרים וברמב"ם סוף פ"ו מיסודה"ת ובהגרעק"א סי' רע"ו ס"י, ע"ש.

כה. ברמ"א הנ"ל בשם התשב"ץ דאם כתב שם אלהים אחרים לשם קדושה אינו פסול דהוי כמקדיש בעלי מומין למזבח דאין קדושים [ועי' בש"ך שם סק"י"ב]. ופשטות ד' הרמ"א והפוסקים דאין צריך למחקו אלא יכול להניחו כך וכמ"ש בשבט הלוי ח"ד סי' קל"ז [ויעויין בארוכה לעיל הערה כ']. והנה בס' מלאכת הקודש כ' דדוקא בשם ע"ז הכריע הרמ"א כהתשב"ץ, אבל לא בשמות חול

בעלמא, אמנם בשבט הלוי שם כ' דלא נראה כן דבתשב"ץ גופא מבואר דה"ה בשם חול בעלמא, והכי מוכח מד' הב"י במש"כ בשם התשב"ץ ^{דבר השם} שהביא ראוי משבועות ל"ה ע"ב כל השמות בלוט חול, והיינו אפילו קדשן, והתם מיירי בשמות של חול לא של ע"ז, ואין הכרח דהרמ"א חולק ע"ז, ואי ה"י הרמ"א סובר כן ה"י מחלק להדיא בין שם של ע"ז לשם של חול בעלמא, וגם לא העיר ע"ז בד"מ, וע"כ נראה דהרמ"א ס"ל דגם שאר שמות של חול שאין משמעותן ע"ז כמו אלהים אחרים, אעפ"כ אינן קדושים כלל, והא דנקט אלהים אחרים לרבותא נקט הכי וכמ"ש בגידוה"ק, ובאמת ה"ה לשאר שמות חול, יעו"ש.

כו. בקסה"ס סי' יא סט"ז מביא משלטי גבורים שחושש להחמיר ולפסול דנתפס בקדושה ומצריך לקדרו [וראה לעיל הערה כ"ב], וקצת אחרונים חשו לדבריו, עי' מק"מ וקו"י סי' רע"ו ס"ב, ובשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קלז כתב דלענין קידש שם של ע"ז העיקר כד' הרמ"א והתשב"ץ ודעימיה דיכול להניחו כך ולא ימחק, וגם לקדור אין ברור כ"כ, מ"מ בשאר שמות של חול דאיכא נמי דעת בעל מלאכת הקודש וכן חשש לה קצת בס' מלאכת שמים כלל ט' יראה כן למיחש לכתחילה לקדור [ועי' שו"ת שבה"ל ח"א סי' יג (ב) וח"ב סי' קמ"ז (א)]. וראה עוד בסמוך.

כז. שבט הלוי שם דמסיק דמאן דפוסק גם בזה כתשב"ץ וב"י אין מזניחין אותו, עש"ה.

י. אמנם אם קידש שמות המסופקים^(כח), יש לסמוך על המקילין שאין צריך קדירה^(כט).

נדבקו אותיות השם

יא. נעשה נגיעה בין אותיות השם באופן שנפסל צורת האות, אין בו חשש מחיקת השם כלל^(ל). ואם הוא נגיעה כל דהוא שאינו פוסל עצם צורת האות, יגרר בין האותיות להפריד הנגיעה^(לא), אך יזהר שלא יגרר מגוף אותיות השם אלא יניח משהו דבוק בכל אות מן הצד^(לב).

יב. ואם הדבר ספק אם נשאר צורת האות או לא, נראה דכיון דמספק אינו ראוי לשימוש בקודש אין בו איסור מחיקה^(לג). ומכל מקום כדאי באופן זה להוסיף קצת דיו על ידי קמץ כדי שיהיה עליו שם פסול ודאי, ואז יוכל למחקו^(לד).

אוי"ח סי' ל"ב סכ"ו אם אותיות של שם דבוקות יכול להפרידם, ובמ"ב שם כ' דאין בו משום מחיקה כיון שמתקן בזה. ויעויין היטב בשבט הלוי ח"ו סי' קנ"ב דבמחיקה של דבוק לי"א אין בכלל איסור מחיקה דאין זה מן השם, ואפילו להמחמירים אינו אלא מדרבנן, יעש"ה. וראה להלן פרק יא בדיני חק תוכות, ע"ש.

לב. יעויין במ"ב שם, ובשבט הלוי ח"ד סי' קלט (א).

לג. יעויין בשו"ת שבט הלוי שם דאם הוא ספק אם נפסל או לא אפשר דיש להסתמך על הוראת רבינו המהר"ל מפראג זי"ע ועוד פוסקים דס"ל דכיון שסו"ס השם אינו ראוי לשימוש בקודש שוב אין בו משום מחיקת השם.

לד. שו"ת שבט הלוי שם וע"ע בשו"ת בית אפרים יו"ד סי' ס"א ובפת"ש סי' רע"ו סק"ט. [וע"ע בשו"ת שבה"ל ח"ב סי' קמה לענין מחיקת שם שהוקלט בקלטת דעדיף לעשותו ע"י קטז].

בח. ראה לעיל פ"ח ס"ח ובהערה כיצד יש לקדש שמות שהם ספק קודש ספק חול.

כט. כ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמז (ב) [ושם ח"א סי' יג] דבשם שהוא ספק חול, יש כעין ס"ס ספק קודש ספק חול, ואת"ל חול דילמא כתשב"ץ והרמ"א הנ"ל, וכדאי רבינו הרמ"א לסמוך עליו שלא לעשות קדירה שלא לצורך, וכן מיקל בזה בשעה"ד במק"מ שם סק"ט, עכ"ד. ויעויין עוד בשבה"ל ח"ד סי' קלז ובסעיפים לעיל לענין קידש שמות ע"ז ושמות של חול ע"ש.

ל. בשו"ע יו"ד סי' רע"ו סי"א ברמ"א דיו שנשפכה על השם, מותר למחקו כדי לתקנו דאין זה דרך מחיקה, רק דרך תיקון, ע"ש. וע"ע בשו"ע או"ח סי' ל"ב סכ"ו ובמ"ב ס"ק קכז ובקסה"ס סי' י"ב סי"ח, ויעויין בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קנב, ח"ד סי' קלט (א), וסי' קמ"ב. וראה להלן סעיף יד בדין נדבקו אותיות השם לאחר הכתיבה.

לא. בשו"ע יו"ד שם נדבקה אות לחברתה באותיות השם, יש לו לגרדו. ובשו"ע

יג. נדבקו אותיות השם לאחר הכתיבה יש סוברים דאסור להפרידם^(לז), אך נוהגים להקל ולהפריד גם כשנעשה הדיבוק אחר כך^(לז). ואם הוא ספק ואינו ידוע מתי נדבק מותר לכו"ע להפריד^(לז).

יד. אף בשם שד"י שאחורי המזוזה שנדבקו האותיות ע"י נגיעה דקה, יש להקל לגרור הנגיעה^(לז) [ובלבד שלא יגע בשם עצמו].

עליו אין חייב משום מוחק רק מדרבנן ע"ש. וכ"כ בבה"ל שם בשם הישועות יעקב. וע"ע בשו"ת שבה"ל ח"ו הנ"ל.

לח. בשבט הלוי ח"ד סי' קלט (א) בשם שד"י שאחורי המזוזה שהי' נגיעה דקה שאין פוסל צורת האות דמותר להפרידו [וכנ"ל סי"א, וי"ב], והק' השואל בח"ו סי' קנ"ב דהרי אין בשם זה דין כתיבה תמה שהרי לא נאמר בהם כתיבה, וא"כ מה שיך בהם דין הקפת גויל, וא"כ יוצאים בהם כתיבת השמות, ולמה להכנס לספק מחיקת השם כיון דברור שכשר כמו שהוא עכשיו. ובתשובת הדבר כ' בשבט הלוי שם דאנו פוסקים כהבית שלמה דמותר להפריד גם כשנעשה הדבוק לאחר הכתיבה [וכנ"ל סי"ג ובהערה], ועוד דאפי' במחיקת מקצת השם ממש נסתפקו הקדמונים אם הוא מה"ת, ואע"ג דאנו מחמירים בזה היינו במחיקה אשר היא בשטח האותיות ממש, אבל במחיקה של דבוק הרי לי"א אין בכלל איסור מחיקה דאין זה מן השם, ואפילו להמחמירים אינו אלא מדרבנן, וכיון שהוא לתקן ספק, או לתקן השם עצמו אע"ג שכשר בלא"ה כמבואר בתשובת מהר"ם פאדוה סי' פ' דאע"ג דהשם כשר בלא"ה, מ"מ כיון שהשם יהי' יותר מיושר ומתוקן אין כאן מחיקה, יע"ש"ה.

לה. בנוב"י תנינא יו"ד סי' קס"ט והו"ד בפת"ש סי' רע"ד סק"ב דמ"ש בשו"ע דיכול להפרידם היינו דוקא שנדבקו בשעת הכתיבה אבל אם נדבקו לאחר הכתיבה אסור להפרידם, וכ' שם הטעם דשמא הלכה כתי' ב' של הב"י דלא בעי מוקף גויל רק בעת הכתיבה, והכי נקט במ"ב סי' ל"ב ס"ק קכ"ו ובבה"ל שם, וראה עוד בסמוך, וכן להלן פרק יא בדיני מוקף גויל.

לו. לשכ"ה סי' י"ב סק"א, ויעויין בשבט הלוי ח"ו סי' קנ"ב דנוהגים אנו בכ"מ שלא לפסוק בזה כהנוב"י והמ"ב, אלא כהגאון בית שלמה יו"ד ח"ב סי' קלט דמותר להפריד גם כשנעשה הדבוק אח"כ, כיון דסו"ס אנו פוסלים מספק א"כ אין כאן מחיקה דרך השחתה, יע"ש"ה. [ויעויין בשבה"ל ח"ו סי' קנא דהא דפסלינן בנגיעת אותיות אף לאחר הכתיבה אינו מספק אלא מעיקר הדין דכתיבה תמה, יעו"ש ולהלן ריש פי"א].

לז. בה"ל סי' ל"ב שם דבספק אימתי נעשה הדיבוק יכול להפרידו מטעם ס"ס דשמא נעשה בעת הכתיבה, ואת"ל דנעשה אח"כ שמא הלכה כתי' א' בב"י דבנגיעה אין חילוק, ואפילו להמחמירין בס"ס באיסור מחיקה יש להקל בזה לפמש"כ הנוב"י שם דבמוחק מקצת האות ועדיין נשאר צורתו

מו. נדבק בשם רגל הה"א לגנה, אם הוא נגיעה עבה שפוסלת האות מותר למחוק הרגל מלמטה למעלה^(מ), ואם הוא נגיעה דקה, יש מהפוסקים שנסתפקו בדבר^(מ), ויש שכתבו להקל, וראה עוד בהערה^(מא).

ח"ב סי' קלג. וע"ש בסתירת הפוסקים דיו"ד ואהע"ז הנ"ל, ויעויין במשנה"ס סי' י"ב סקמ"ח, וראה עוד בסמוך.

מא. בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תקצ"ו והמהר"ל מפראג בשו"ת חינוך בית יהודה סי' עה והובא בפת"ש שם סקכ"ג ובגליון מהרש"א ועוד פוסקים סוברים דכיון שסו"ס השם פסול א"כ מחוק ועומד הוא ומותר למחקו ואין מוחק אחר מוחק, וכן בקסה"ס בחקירה ט"ו נוטה לזה והתיר למחוק כדרך שאנו מתירים בנגיעה עבה, ויעויין היטב בשבט הלוי ח"ו סי' קנ"ו שהאריך לבאר סברת המתירים, וע"ש שנו"נ בד' הגדה"ק הנ"ל דהעיקר בזה דלדין דאנו מחמירים בלי יוצא מן הכלל ברגל ה"א שנוגע אפילו נגיעה דקה וכמ"ש המג"א בסי' ל"ב סקכ"ז, ולדין אינו חסרון בדין כתיבה תמה בלבד, אלא חסרון בגוף תבנית האות [ומשא"כ להמכשירים דיעבד בנגיעה דקה], וע"כ דהטעם שמקילים בשעה"ד לגבי גט אינו משום דכתיבה תמה לא נאמר בגט, אלא העיקר כטעם השני שכ' במהרי"ק שורש א' שהוא מקור ד' הרמ"א באהע"ז שם דגם שאר כתב כשר בגיטין בדיעבד במקור עיגון, ויע"ש עוד בשבה"ל בארוכה בזה ומ"ש להעיר ע"ד הגדה"ק. וע"ש עוד דכיון שהרמ"א נסתפק בזה עפ"י ספק מהרי"א הנ"ל, וכיון שגאוני עולם בדורו של הרמ"א פשיטא להו מה דמספ"ק לרמ"א והרמ"א לא

למ. רמ"א יו"ד סי' רעו סי"א, הא' של שם שכרעה נוגעת בגגה אם נוגע ממש עד שנראית כחי"ת, מותר למחוק או לגרד הרגל ולתקנה. וכתבו הפוסקים דכשמגרד הרגל יגרד מלמטה למעלה שאם ימחק למעלה שוב נעשה האות ע"י ח"ת ופסול ואסור לו למחוק, וכ"כ בנוב"י יו"ד סי' ע"ח ובשו"ת רמ"ע סי' לו, ובפת"ש סי' רעו סקכ"ב, ובקסה"ס סי' י"ב סי"ז. ויעויין או"ח סי' ל"ב סכ"ו ובמ"ב ס"ק קכז ולעיל סעיף יא דבנפסל צורת האות אין איסור מחיקה.

מ. ברמ"א שם הביא בשם הר"י אסכנדרני דאם נוגע רק מעט יש לספק בדבר אם מותר והספק בזה האם אזלינן בתר ההלכה וכיון שפסול עפ"י דין ממילא מותר למחוק או בתר מציאות הקריאה וכיון שע"י דקותו עדיין נקרא ה"א אסור במחיקה, ויעויין היטב בגדה"ק שם סק"ל שהאריך דיש לנהוג כרמ"א ולהחמיר, ותמה שם ע"ד הרדב"ז שכ' דמפני טעותו של זה שקורא אותה הא' לא נאסור במחיקה, וכ' הגדה"ק די"ל דאיסור מחיקה אינו רק משום טעות הקוראים אותה ה"א אלא מעיקר הדין, דהא קיי"ל באהע"ז סי' קכ"ה סי"ג דרגל הה"א והקו"ף שנוגעים למעלה אף דפסול מ"מ במקום עיגון מכשירים, הרי דמעיקר הדין הוא ה"א, ורק בסת"ם מדין כתיבה תמה בעינן רגלו תולה, וא"כ המוחק עובר לא מפני טעותו של זה אלא מפני שהוא אות באמת כקריאת התינוק, והביא כן גם בשם שו"ת בית שלמה יו"ד

טז. היתה נגיעה בין שתי רגלי הה"א מותר למחקו ממה נפשך דאם נשתנה צורת האות הרי אין בו איסור מחיקה^(מב), ואם לא נשתנה ונשאר צורת ה"א, ובפרט אם הנגיעה אינה שחורה ממש רק דיהא בעלמא באופן שניכר היטב צורת הה"א דמותר למחקו^(מג).

בענין קליפת או קדירת השם, ראה לעיל פרק ט' סעיף לג ואילך.

מב. וכמו שנתבאר לעיל סעיף יא ובהערה שם.

מג. שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קנו בסופו דבכה"ג אין איסור מחיקה לא משום ח"ת ולא משום מחיקת השם, וכן אני נוהג אם לפי ראות עיני הדיין מה שהוא דיהא לא שחור גורם להכיר היטב צורת הה"א ביסודו, ¹²³⁴⁵⁶⁷עכ"ד ע"ש.

ראה דבריהם, אין זה נגד הנהוג לפסוק כדבריהם, ובפרט דלהרמ"א עלינו לגנוז יריעה עם הרבה שמות יעו"ש. [ויעויין בקסה"ס סי' י"ב סי"ח שחילק בין נעשה בשעת כתיבה דאז מתיר לגרדו, אבל אם בשעת כתיבה ה' נפרד ואח"כ נדבק מעט יש להסתפק, וע"ע בחקירה הנ"ל, ובמשנה"ס שם].